

Универзитет у Београду

Филозофски факултет

Одељење за историју

Мастер рад

**Путовања Јосипа Броза Тита у Африци 1961.
године**

Ментор:

проф. др Љубодраг Димић

Студент:

Златко Ивановић ИС18/16

Београд, 2019.

Садржај:

Предговор.....	3
Увод.....	5
Припрема Јосипа Броза Тита за посету земљама западне и северне Африке 1961. Године.....	9
Званична посета Јосипа Броза Тита Гани 28.02.-04.03.1961.....	12
Званична посета Јосипа Броза Тита Того 03.03.-07.03.1961.....	20
Званична посета Јосипа Броза Тита Либерiji 13.03.-18.03.1961.....	25
Званична посета Јосипа Броза Тита Гвинеји 19.03.-25.03.1961.....	30
Званична посета Јосипа Броза Тита Малију 25.03.-26.03.1961.....	36
Званична посета Јосипа Броза Тита Мароку 01.04.-06.04.1961.....	40
Званична посета Јосипа Броза Тита Тунису 09.04.-14.04.1961.....	47
Званична посета Јосипа Броза Тита Уједињеној Арапској Републици 17.04.- 22.04.1961.....	56
Закључак.....	62
Извори и литература.....	65

Предговор

Званичне посете шефова држава другим државама један су од најважнијих елемената спољне политике. Код председника социјалистичке Југославије Јосипа Броза Тита, државника који је у периоду од 36 година посетио 92 земље у 169 наврата оне су играле једну од кључних улога у његовом политичком животу и политичком животу Југославије уопште, на шта указују и наведени бројеви сами по себи. Међутим, свим овим посетама није посвећена довољна пажња у историографији, па је у договору са ментором, проф. др Љубодрагом Димићем, управо једно путовање Јосипа Броза из 1961. године, током којег је посетио чак 8 афричких држава, постало тема овог мастер рада.

У писању овог рада, главни извор био је Архив Југославије, првенствено фонд Кабинета председника републике. Документа која су коришћена у оквиру овог фонда били су шифровани телеграми у којима су се налазиле преписке са амбасадама Југославије у посећеним земљама, затим монографије које су писане за сваку од посећених држава и које садрже велики број података о њима, од географског положаја и становништва, преко унутрашње и спољне политике, привреде до политичких и економских односа тих земаља са Југославијом. Такође, коришћена су и заједничка саопштења и Титови говори које је држао из којих се могу извући важни закључци о односима Југославије и тих земаља, али и о општој политичкој ситуацији тог времена. Осим тога, користио сам и фонд ЦК СКЈ, у оквиру кога сам истраживао рад Комисије за међународне односе и везе, на чијим су се седницама између осталог анализирале Титове посете другим земљама. На крају, значајна ми је била и грађа фонда новинске агенције ТАНЈУГ, као и новински текстови дневних листова Политика и Борба.

Поред архивске грађе, за писање овог рада помогле су ми и већ постојеће монографије и дигиталне архиве. За детаљније упознавање југословенске спољне политике у овом периоду посебно бих издвојио монографију Драгана Богетића *Нова стратегија спољне политике Југославије 1956-1961*, као и зборник радова *Спољна политика Југославије 1950-1961*. Ова монографија ми је у великој мери помогла да прикажем општу политичку ситуацију у којој се Југославија налазила уочи Титовог путовања. Уз њу, не мање важне, помогле су ми и монографија Љубодрага Димића,

Југославија и Хладни рат, монографија Бранка Петрановића *Историја Југославије 1918-1988*, књ. 1-3, као и дело Ода Арне Вестада *Глобални хладни рат*.

Као студент на пракси у Музеју Југославије, имао сам прилику да учествујем у изложби под називом „Тито у Африци, слике солидарности“, за чије потребе је написано истоимено дело које су уредили Радина Вучетић и Пол Бетс. Оно ми је највише помогло у уопштеном приказивању односа Југославије, али и света према Африци, као и одређене сегменте са путовања. Истовремено, ово дело ме је навело на детаљније истраживање, па сам у овом раду користио и дигиталну архиву Вилсон Центра, дело Драфана Богетића и Љубодрага Димића, *Београдска конференција несврстаних земаља 1-6. септембра 1961*, затим дело Миладина Адамовића *Галеб мира и раздора*, чланак Владимира Петровића, *Josip Broz Tito's summit diplomacy*, дело Фестуса Ериба, *In search of Greatness: Russia's communications with Africa and the World* и др.

Увод

Година 1948. била је велика прекретница за југословенску, али и светску историју. Раскол ФНР Југославије и Совјетског Савеза донео је значајне промене у југословенској спољној политици. Та промена се може приметити и самим погледом на списак званичних посета Јосипа Броза Тита другим државама. Југословенски председник посетио је у периоду од 1944. до 1980. године 92 земље у 169 наврата. До 1948. године, посећивао је искључиво земље источног блока, па је тако СССР посетио 1945. и 1946. године, затим Пољску и Чехословачку 1946. године, а 1947. године посетио је Бугарску, Мађарску и Румунију.¹ Уследио је период стагнације, када Јосип Броз није посетио ниједну државу и трајао је све до 1953. године, када је отпутовао у прву посету, и то на запад, посетивши Велику Британију, где се сусрео са Ентонијем Идном, Винстоном Черчилем и краљицом Елизабетом II.² Период стагнације послужио је за формирање новог политичког курса.

Након прве званичне посете након раскола са СССР-ом, уследило је приближавање Западним земљама, али и земљама Африке и Азије. Како су антиколонијализам и мирољубива коегзистенција били једни од основних начела југословенске спољне политике у наредном периоду, не чуди приближавање и подршка земљама „трећег света“ које су се управо бориле за своју независност од колонијалних сила. Југословенска власт подржавала је ослободилачке покрете у Мароку, Тунису, Алжиру, Индокини и подсахарској Африци, што јој је донело углед међу народима који су искусили последице колонијализма³, а на Југославију се гледало као на пријатељску „белу“ земљу.⁴

Треба истаћи да ова подршка ипак није била само идеолошка. Југославија је оваквим потезима тежила да постигне значајан политички и економски утицај. До све већег ангажовања у циљу интензивирања сарадње са новоослобођеним афричким и азијским државама, долази крајем 1956. и почетком 1957. године. Та стратегија је полазила од императива окупљања ванблоковских држава у један фронт и њиховог заједничког

¹ Љ. Димић, *Југославија и Хладни рат. Огледи о спољној политици Јосипа Броза Тита (1944-1974)*, Београд 2014, 71.

² В. Петровић, *Josip Broz Tito's summit diplomacy*, Београд 2014, 582.

³ Д. Богетић, *Нова стратегија спољне политике Југославије 1956-1961*, Београд 2006, 18.

⁴ *Yugoslavia*, Прир. Р. Кернер, Беркли 1949, 119.

наступања. На тај начин Југославија је могла да се ослободи незахвалне улоге играча на танкој линији између Истока и Запада.⁵ Економски курс према свету промењен је након путовања Јосипа Броза у Индију и Бурму 1955. године. Тај курс је подразумевао офанзивни приступ према тржиштима новослобођених држава, а самим тим и кориговање спољне политике са традиционалним партнерима на западу. Тиме је Југославија желела да смањи одлив девиза и обезбеди тржиште за своје производе, које је могла да пласира у државама које су стицале независност и самим тим представљале ново тржиште, на које је роба могла много лакше да се пласира у односу на конкурентно тржиште Западних земаља. Овакав приступ се убрзо показао као претерани југословенски оптимизам. Није било реално очекивати да ће се преко сиромашних и економској анархији препуштених држава Африке и Азије стабилизovati спољнополитичка размена Југославије. На овај начин није могао да се разреши проблем укључивања југословенске привреде у светске економске токове, али је могла да се ојача међународна позиција у односу на велике силе тесном политичком сарадњом са ванблоковским земљама.⁶

На идеолошком плану успех Југославије се огледа у томе што су неке афричке земље нашле узор у југословенском моделу социјализма. Такве државе су биле Гана са Квамеом Нкрумахом на челу, Гвинеја са Ахмедом Секу Туреом на челу и Сенегал, чији је први председник Леополд Седар Сенгор рекао Јосипу Брозу Титу да његова земља тежи ка средњем путу у демократски социјализам, између капиталистичког и комунистичког света.⁷

Земље Запада нису благонаклоно гледале на југословенску политику према земљама Африке, међутим, када се узме у обзир да је она представљала алтернативу совјетском и кинеском тумачењу комунизма, таква политика је заправо добродошла Западу. Такође треба истаћи да је Југославија наглашавала и значај националних посебности у својој политици према афричким земљама, што ју је чинило прихватљивом пријатељском земљом и потенцијалним партнером за многе афричке државе.⁸ Таква политика се најбоље

⁵ Д. Богетић, нав. дело, 154.

⁶ *Исто*, 155.

⁷ Архив Југославије (даље АЈ), КПР, I-2/13(5-8)

⁸ *Yugoslavia*, Прир. Р. Кернер, Беркли 1949, 127-128.

огледа у бројним пријатељствима Јосипа Броза са афричким лидерима, као што су били етиопијски цар Хајле Селасије, марокански краљ Хасан II који су били лидери левих убеђења, а са друге стране, међу Титовим пријатељима у Африци су се нашли и диктатори као што су Иди Амин Дада и Жан-Бедел Бокаса. Југославија је остваривала успешне контакте са разним афричким земљама, независно од тога да ли су те земље гравитирале према Западу или према Истоку, или су пак желеле да воде сопствену, независну политику.⁹

Зато не чуди укључивање СССР-а у своју кампању према новоослобођеним афричким земљама готово у исто време када и Југославија, у намери да те државе пригрли источном блоку. Тако су Никита Хрушчов и Николај Булгањин посетили Индију, Бурму и Авганистан у новембру и децембру 1955. године¹⁰, а Леонид Брежњев је имао турнеју у Африци 1961. године¹¹, баш као и Јосип Броз Тито. Та година је била пресудна у односима Југославије и афричких, и уопште земаља трећег света. То је година другог путовања Јосипа Броза у Африци и година прве конференције Покрета несврстаних у Београду. Тада се југословенски председник позиционирао као државник светског формата¹², што је резултат промишљене промене политичког курса 1956/1957. године.

Јосип Броз Тито је највише пропутовао од лидера несврстаних земаља и био је јако посвећен међународним сусретима. Само у првих 10 година од првог путовања након раскола са СССР-ом, ишао је на турнеје по Азији (1954-1955), Африци (1955, 1958-1959. и 1961. године), Латинској Америци (1963. године). Био је први комунистички лидер који је посетио подсахарску Африку и први који је посетио Латинску Америку.¹³

⁹ *Тито у Африци, слике солидарности*, Р. Вучетић, П.Бетс (прир.), Београд, 2017, 17.

¹⁰ Вилсон центар, дигитална архива, „Information on Khrushchev and Bulganin's November-December 1955 Visit to India, Burma, and Afghanistan, from the Central Committee of CPSU to the Central Committee of the SED, January 11, 1965“,

<https://digitalarchive.wilsoncenter.org/document/119273.pdf?v=33d2462fbf232d187cccf15c543566c4>,

приступљено 17.08.2019.

¹¹ Ф. Ерибо, *In search of greatness. Russia's communications with Afrika and the World*, Лондон, 2001.

¹² Р. Вучетић, П. Бетс, нав. дело, 17.

¹³ А. З. Рубенштајн, *Yugoslavia and the Nonaligned World*, Принстон 1970, 92-93.

Његове посете новоослобођеним афричким државама донеле су му епитет „социјалистичког Колумба“¹⁴. Путовања Јосипа Броза у Африци су започела 1954. године, а последњи пут је посетио неку афричку земљу 1979. године. У том периоду посетио је 16 афричких држава, а само у Египту је боравио 16 пута. Најдуже је на путу провео 72 дана, када је на турнеји по северној и западној Африци 1961. године посетио Гану, Того, Либерiju, Мали, Мароко, Тунис и Египат. На ово путовање, којем ће бити посвећен централни део овог рада, Јосип Броз је отишао чувеним бродом „Галеб“ са више од 1500 чланова посаде и у пратњи два разарача, једног теретног брода и неколико авиона.¹⁵ Бројни извори (архивска грађа, штампа, фотографије) показују срдечност са којом је примљен. Тако се на пример наводи да су у Гвинеји „старци, људи и жене, плакали од радости, (...) свесни да су им у посету дошли пријатељи, да су дошли људи који немају намеру да им нешто отимају, као Французи и Енглези, већ једино желе да помогну“.¹⁶ Титов ађутант на путовањима током 1961. године открива да је на улицама Казабланке било „више од милион људи“.¹⁷

У посети овим државама, Јосип Броз Тито је желео да остави утисак. Инсистирао је на коришћењу луксузних аутомобила уколико домаћини нису поседовали таква кола. Тако је на пример у Гани и Малију тражио свој ролс-ројс кабриолет, нови кадилак или блиндирани пакард, који су из Југославије транспортовани посебним бродом „Ловћен“.¹⁸ Образложење за коришћење ових аутомобила су били или „сигурносни разлози“ или „маршалови разлози“.¹⁹ Такође желео је да прикаже себе као модернизатора. Многа југословенска предузећа (Ингра, Енергопројект, Енергоинвест, Црвена застава, Трудбеник, Крушик, ИМТ, ФАП, Фамос, Југоекспорт, Помгард, Агровојводина, Генералекспорт,..) учествовала су у изградњи и модернизацији Африке, а Јосип Броз је често посећивао фабрике или болнице које су у целости или делимично изградили Југословени. Тиме је требало да се покаже да је Југославија остварила добре резултате у

¹⁴ Д. Богетић, нав. дело, 313.

¹⁵ М. Адамовић, *„Галеб“ мира и раздора. 72 дана око Африке*, Београд 2001, 7.

¹⁶ АЈ, КПР, I-2/13, К-48.

¹⁷ М. Адамовић, нав. дело, 156-157.

¹⁸ Р. Вучетић, П. Бетс, нав. дело, 27.

¹⁹ АЈ, КПР, I-2/13, К-48.

изградњи индустрије и постала развијенија од већине својих несврстаних савезника.²⁰ Југословенска модернистичка улога је била најочигледнија у Етиопији, држави у којој је 95% становништва било неписмено и која до 1961. године није имала свој универзитет.²¹ Након првог доласка цара Хајла Селасија у Југославију 1954. године, југословенски стручњаци су направили нацрт првог етиопског петогодишњег плана развоја, изградили хидроелектрану на реци Аваш, као и луку Асаб, а југословенски лекари и остали стручњаци су унапређивали етиопијску медицину, пољопривреду и индустрију. Све ово цар Хајле Селасије је оценио као једину стварну помоћ коју је Етиопија добила, тј, да је једино Југославија помагала развој Етиопије без икаквих посебних интереса.²² Осим овога, модерност и успех југословенске индустрије се истицао се и кроз аутомобиле марке „Фиат“ 1100, који су поклањани афричким лидерима на пропутовању Јосипа Броза 1961. године. Ти аутомобили имали су и симболичко значење, тачније представљали су специфичан југословенски пут у комунизам. Они су се производили у комунистичкој земљи у сарадњи са произвођачем са запада, тачније Италијом.²³ На модерност и солидарност указивали су и други поклони – амбулантна кола, рендгени, филмски пројектори, камере, итд.²⁴

Припрема Јосипа Броза Тита за посету земљама западне и северне Африке 1961. године

Одлуку да крене на још једно „путовање мира“, Јосип Броз је донео након петнаестог редовног заседања Генералне скупштине УН, на којој је он лично предводио југословенску делегацију. Ову седницу, на којој су учествовали и шефови држава

²⁰ Р. Вучетић, П. Бетс, нав. дело, 27.

²¹ Д. Богетић, Љ. Димић, Београдска конференција несврстаних земаља 1-6. септембра 1961. Прилог историји Трећег света, Београд 2013, 48.

²² АЈ, КПР, I-2/11-6.

²³ Р. Вучетић, П. Бетс, нав. дело, 31.

²⁴ АЈ, КПР, I-2/13, К-48; АЈ, КПР, I-2/13, К-49; АЈ, КПР, I-2/13, К-50.

одазивајући се на јавни позив Никите Хрушчова да узму учешће у заседању, обележила је иницијатива Насера, Нкрумаха, Сукарна, Тита и на крају колебљивог Нехруа, да се усвоји резолуције о организовању састанка Ајзенхауера и Хрушчова. На састанку одржаном 29. септембра 1960. године у Мисији СФРЈ при УН, усвојен је текст заједничког нацрта резолуције пет ванблоковских земаља, који је поднет Генералној скупштини на усвајање. У њему се тражило хитно обнављање прекинутих контаката између председника Сједињених Америчких Држава и председника Савета министара Савеза Совјетских Социјалистичких република, како би се остварила њихова декларисана спремност да се нађу решења за истакнуте проблеме путем преговора.²⁵ На ову иницијативу први је одговорио Ајзенхауер који је навестио негативан исход. У писму 2. октобра 1960. он је одбио њихов предлог за састанак са Хрушчовим, указујући на арогацију и нетолеранцију са друге стране. Ипак, поздравио је гест и изразио разумевање и симпатије за мотиве који су их руководили на предлагање састанка.²⁶ Иако иницијатива није постигла жељени ефекат, утицала је да земље трећег света организованије наступају у ОУН.²⁷

Једна од намера југословенског председника на овој седници Генералне скупштине УН била је и та да оствари директне личне контакте и приближи се званичницима што већег броја новоослобођених држава Африке и Азије. Ипак, ова његова намера је само делимично била успешна, те је то била иницијална каписла за одлуку да крене на још једно прекоокеанско путовање мира. Са том одлуком упознао је чланове Савезне владе већ 13. октобра 1960. године, када је подносио извештај о активностима југословенске владе на заседању Генералне скупштине УН. Тада је напоменуо да је схватио да ће бити апсолутно потребно да посети афричке земље те 1960. или наредне године. Такође је напоменуо да зна да то није лако, али да се мора, јер како је нагласио „они морају осјетити нашу искрену тежњу да им свим својим снагама и могућностима помогнемо“.²⁸

Листа земаља која је требало да буде посећена није била у првом моменту конкретизована и била је отворена. Припреме су трајале до 14. фебруара 1961. године,

²⁵ Д. Богетић, нав. дело, 346.

²⁶ Исто, 347.

²⁷ Исто.

²⁸ АЈ, КПР, I-2/12, 8

када је бродом „Галеб“ Тито са својим сарадницима кренуо на путовање из сплитске луке. Посетио је Гану, Того, Либерiju, Гвинеју, Мали, Мароко, Тунис и УАР, која је једина држава коју је и раније посетио. Пут у остале државе, осим потенцијалне реализације југословенских спољнополитичких амбиција, представљао је и испитивање терена, односно утврђивање које би од наведених држава имало смисла позвати на самит несврстаних који је Тито намеравао да иницира по повратку са пропутовања, уочи XVI заседања Генералне скупштине УН.²⁹ Главни критеријум за позив на самит, била је спремност тих држава да воде независну политику у односу на велике силе, као и њихова заинтересованост за акцију у оквиру несврстаног фронта.

Интересантно је да се са председницима већине земаља које је у својој афричкој турнеји посетио 1961. године, Тито први пут сусрео управо на том пропутовању. То су Силванус Олимпио, председник Тогоа, Вилијем Табмен, председник Либерije, Модибо Кеита, председник Малија и Хабиб Бургиба, председник Туниса. Са председником Гане Кваме Нкрумахом и мароканским краљем Хасаном II, сусрео се током XV заседања Генералне скупштине УН, а Секу Туреа, председника Гвинеје, угостио је у Београду, јануара 1961. године, месец дана пре свог путовања у Африку.³⁰ У том тренутку, уочи путовања, суштински само УАР није представљала непознат терен за југословенског председника.

Занимљива је и чињеница да су југословенске власти приметиле антијугословенску делатност међу држављанима Југославије, коју су иницирале Кина и земље лагера. У поверљивом документу истиче се да се ради првенствено о Кинезима, Бугарима и Чесима, који су радили на дискредитацији југословенског система и потеза на спољнополитичком плану. Кинеска аргументација је та да су југословени издали социјализам својом сарадњом са америчким империјалистима у циљу минирања јединства радничког покрета. Сматрали су да су све иницијативе и ставови Југославије у вези Алжира, Конга и осталим афричким проблемима само камуфлажа. Истиче се да су САД заинтересоване да се Југославија представи у очима Африке као социјалистичка земља и бранилац права потлачених народа, али Југославија иако формално иступа против

²⁹ Д. Богетић, нав. дело, 350.

³⁰ Исто

колонијализма, она се не заузима са уништење свих облика експлоатације и угњетавања. Као држава која је и за Алжир и за Француску, затим држава која брани Конго али и САД који је главни кривац, Југославија гравитира ка САД-у. Наводи се да народ у Југославији не живи добро, иако се свим средствима приказује управо супротно. Закључак ове кампање јесте да су поштени комунисти свесни да овакав курс води ка рестаурацији капитализма, али да не могу да делују због терора.³¹

Званична посета Јосипа Броза Тита Гани 28.02.-04.03.1961.

Сваку од ових посета су пратиле исцрпне припреме, водило се рачуна о сваком детаљу, од поклона па до тога да су се прикупљале биографије свих званичника државе која се посећује. Такође, постојала је монографија о свакој од посећених земаља, у којој се налазе географски подаци државе, затим њена историја, друштвено политичка слика, преглед њене привреде и билатерални односи са Југославијом.

Југословенска страна процењивала је да власт у Гани чврсто у рукама Нкрумаха и његових сарадника и да ће тако и остати, упркос јакој опозицији, за коју се сматрало да је након независности тежила федерализму и цепању државе тежећи једнаким правима разних племена. Носиоц те опозиције је била млада буржоазија из богате покрајине Ашанти, као и племенске поглавице са сиромашног севера државе. У циљу одржавања власти, влада је предузела мере као што је именовање регионалних и среских представника владе у постојећим областима Гане, доношење закона који омогућује превентивно хапшење под оптужбом учешћа у припремама издаје, закон о праву владе да заводи ванредне мере, итд.³²

Ипак, у Гани су били приметни приговори да се запостављају интереси радника и сиромашних сељака. Процењивало се да ће снага владе зависити од настојања да се побољша положај широких маса, који није знатније измењен од независности. Посебан проблем представљали су корупција, и висок број бирача који није гласао на референдуму

³¹ АЈ, КПР, I-2/13

³² Исто

о новом Уставу. Нкрумах је у својим говорима наглашавао да Гана улази у нову револуцију, за економску и социјалну реконструкцију, искоришћавање богатстава Гане, за изградњу и развијање друштвених односа који ће довести до искорењивања узрока беде и беспослице. У том смислу 1960. године, спроведено је и повећање плата радника, као и друге мере за повећање стандарда.³³

Када је привреда Гане у питању, она се оцењивала као и привреда свих осталих западноафричких земаља које су стекле независност у том периоду, дакле била је неразвијена и заостала, са печатом колонијалне експлоатације. Она је била оријентисана искључиво на изградњу сировинске индустрије, тј. практично је била сировинска база Великој Британији, и од ње је у потпуности зависила у индустријском погледу. Од стицања независности, привреда Гане је претежно аграрног карактера, она је највећи произвођач какаа на свету, а друга важна привредна грана је рударство у којој такође заузима завидно место у свету. На то је указивала производња 25 тона злата годишње, као и производња дијаманата са преко 2 милиона карата.³⁴

У погледу спољне политике, Гана је умногоме била блиска Југославији. Гана је тежила очувању независности и интегритета, тежила је неутралности и невезивању за блокове и сарадњи са свим земљама и народима, баш као и Југославија. Уз то, залагала се за афричко јединство, помагање ослобођења афричких земаља ненасилним путем и сарадњу са ОУН. Међутим, треба имати у виду да је Гана и након независности, била тесно везана за Велику Британију. Привреда је била у рукама британских фирми, енглески је био званичан језик, а саветници у министарствима, администрацији и привреди су скоро искључиво били Енглези. У складу са својом политиком, Нкрумах је желео да промени ово стање, али му је приступио врло опрезно. Тактички се односио и према САД-у. Наиме став Гане према источноевропским земљама, да се не успостављају тако брзо односи након независности, тумачио се као извесно додворавање САД-у, од којег је Гана очекивала помоћ за објекте на реци Волти и као жеља да се отежа мешање источних земаља док је процес стабилизације у току. Временом и тај курс је постепено коригован. Године 1960. дошло је до економске сарадње са СССР-ом, закључен је споразум о

³³ Исто

³⁴ Исто

трговини, економској и техничкој сарадњи. Све више су се ангажовале и друге источноевропске земље.³⁵

Југославија је признала Гану по стицању независности, марта 1957. године. Дипломатски односи у рангу амбасаде успостављени су јануара 1959. године, али се конкретна сарадња две земље није постигла све до половине 1959. године. Главни разлози за то су слабо познавање Југославије у руководећем кадру Гане, као и отпор енглеске администрације. Односи су се развијали прилично споро и првенствено кроз југословенску иницијативу. У периоду од априла 1959. до јула 1960. године, Гану су посетиле 3 југословенске делегације. Тада су поднети разни предлози у вези економске сарадње, давања стипендија, слања стручњака, упућивани су позиви Парламенту Гане, задругарима, синдикатима да пошаљу своје делегације. До Титове посете, остварена је посета парламентарне делегације Гане Југославији.³⁶ До 1960. године, Нкрумахов став био је да Гана жели присније односе са Југославијом, али због тактизирања у односу на Запад, како би прибавио средства за изградњу хидроцентрале Волте, није спреман за склапање било каквих уговора. Ипак, југословенска страна је тумачила да је додатни мотив био и тај што би уговорни односи са Југославијом умањили евентуалне изгледе за сарадњу са СССР-ом. У току 1960. године, долази до значајних промена, и успона односа две земље. Гана је те године отворила амбасаду у Југославији, студенти су из Гане долазили на студије, а парламентарна делегација је посетила ФНРЈ. Нарочити подстицај за унапређење сарадње имао је сусрет Нкрумаха и Јосипа Броза у Њујорку на XV заседању Генералне скупштине УН. Тада се Нкрумах озбиљно заинтересовао за југословенски систем, те је договорено да у Југославију дође делегација која би упознала југословенски систем, развој и искуство у изградњи земље.³⁷

Када су привредни односи у питању, нису постојали уговорни економски односи, али се робна размена одвијала и без споразума, али у врло малом обиму. Југославија је на првом месту увозила какао, а извозила је цемент, емајлирано посуђе, пегле, кофе за воду и

³⁵ Исто

³⁶ Исто

³⁷ Исто

одећу.³⁸ Процењивало се да постоје услови за проширење робне размере, поготово када је храна у питању, као и разни индустријски производи. Такође постојале су амбиције и реалне шансе да се изградња војно-поморске базе у Гани, као и фабрика и других објеката повери југословенским фирмама. Предвиђао се и споразум који би требало да се склопи приликом Титове посете, а који би се односио на техничку сарадњу две државе. Гани су били потребни стручњаци за рад у министарству рада и стамбеној изградњи, затим стручњаци за финансије, пољопривреду, организацију спољне трговине, рударство итд. Такође, постојала је и намера да се Гани одобри кредит од 5 милиона долара, уз повољне услове.³⁹

У програму посете Гани, било је предвиђено да Јосип и Јованка Броз посете чак 16 места и установа, међу којима су: лука и град Тема, споменик палим борцима у Другом светском рату испред зграде Врховног суда Гане, Парламент, Универзитет, Нкрумахова резиденција, Ботаничка башта, школа за болничаре, женска организација у Гани, Омладински покрет Гане итд.⁴⁰

У свом поздравном говору приликом доласка у Гану, Јосип Броз Тито поздравио је председника Нкрумаха и обратио се народу који га је сачекао, ословивши га са „драги пријатељи“. Изразио је задовољство и захвалност на љубазном позиву који му је омогућио да посети ту „лијепу земљу“. Упутио је у име грађана Југославије најсрдачније поздраве и жеље за успешан развој и благостање, истакавши да су они веома пажљиво пратили борбу коју је Гана водила за независност и да настављају да прате њене напоре у изградњи земље. Такође истицао је сличну судбину југословенских народа, те да због тога искрено и саосећају са тешкоћама са којима се Гана сусреће. Подвукао је и сличност на спољнополитичком плану, на првом месту заједничке напоре за очување мира у свету и за ликвидацију колонијализма.⁴¹

³⁸ Године 1958. Југословенски извоз у Гану био је 1.382 динара, а увоз 136.325 динара, 1959. године извоз се повећао и износио је 33.617 динара, а увоз 453.961 динар, а 1960. године извоз је износио 69.000 динара, а увоз 273.000 динара.

³⁹ АЈ КПР, I-2/13

⁴⁰ Исто

⁴¹ Исто, Поздравни говор приликом доласка у Гану

Нкрумахова здравица на свечаној вечери у част председника ФНРЈ 01.03.1961. године, протекла је у истом, пријатељском тону. Наглашене су све тачке слагања у спољној политици, а Нкрумах је посебно истакао да је поносан што може да каже да је Југославија за Гану сестра-држава.⁴² Југословенски председник се захвалио на пријатељским речима и жељама. Још једном се захвалио на позиву, који је омогућио да се поново сретну након петнаестог заседања Генералне скупштине УН. Оба председника су у више наврата наглашавала пријатељство које се осећа, док је Тито посебно наглашавао осећања пријатељства и поштовања које Југословени гаје прена Гани, али и према самом Нкрумаху.⁴³

Тито је одржао још неколико говора приликом посета разних институција у Гани. Тако је у фармерској школи, истакао је да је Југославија у претходним годинама постигла огромне успехе придавајући већи приоритет пољопривреди. Појаснио је да се југословенска искуства по том питању не могу преносити шаблонски на друге земље, као и то да Гана има своје специфичне услове, али да мисли да је она погодила добро свој пут, да ће стварањем снажне пољопривреде створити базу за изградњу прерађивачке, а затим и тешке индустрије.⁴⁴ У овом говору се осликава југословенска политика у којој се истичу „националне посебности“ у путу у социјализам. Тако су, како је већ наведено неке афричке земље виделе узор у Југославији, а између осталих и Гана. Тито се такође обратио студентима и гимназијалцима, преневши им поздраве омладине Југославије. Истакао је да ђаци и студенти у Југославији уживају помоћ и заштиту државе.⁴⁵

Југословенски председник је одржао говор и у Парламенту Гане 02.03.1961. године, а највећи део тог говора посветио је антиколонијализму, односно неминовношћу стварања нових независних држава што представља законит процес. У говору је исказао пуну подршку и поставио као задатак што ефикаснију помоћ народима који су у том тренутку и даље били под колонијалном управом, а други задатак, према Титу био је тај да се

⁴² Исто, Здравница председника Гане Кваме Нкрумаха на свечаној вечери у част председника ФНРЈ (Акра) 01.03.1961.

⁴³ Исто, Одговор председника Јосипа Броза Тита на здравицу председника Кваме Нкрумаха (Акра) 01.03.1961.

⁴⁴ Исто, Поздрав председника Тита у фармерској школи, Акра, 02.03.1961.

⁴⁵ Исто, Поздрав председника Тита студентима Универзитета у Акри 03.03.1961.

помогне новоослобођеним народима да ојачају и учврсте своју независност, како би што пре кренули напред. У том контексту поменуо је Алжир, Анголу, Лаос, Западни Иријан, а осврнуо се и на убиство председника легалне владе Конга Патриса Лумумбе. Наглашавао је неопходност да се у међународним односима поштују принципи независности, равноправности и немешања у унутрашње ствари других, а да је Југославија увек настојала да се допринесе ублажавању међународне затегнутости и увек била против употребе силе. Истакао је и то да Југославија у спровођењу ове политике има потешкоће, пошто се југословенска гледишта разликују од гледишта неких великих сила, са којима, упркос томе, Југославија има добре односе и добру економску и другу сарадњу. На крају, посветио је део говора и пријатељству две земље, тј. два народа, југословенског и ганског, као и уверење да ће се пријатељски односи и даље повољно развијати.⁴⁶

Разговори између два председника, послата су са „Галеба“ у Југославију 15.03.1961. као шифровани телеграм, који је примио Јожа Брилеј. Закључено је да су разговори вођени у врло пријатељској атмосфери и да су резултати задовољавајући. Када је спољна политика у питању, Југославија и Гана се у потпуности слажу у оцени ситуације у Конгу, одговорности Белгије и неопходности спровођења последње резолуције Савета безбедности, иако је она мањкава. Нкрумах је генерално сматрао да је потребно да се стварају уједињене афричке државе, а Тито је подвукао да је сарадња афричких земаља кључна у борби против колонијализма. Заједнички оцену имали су и о Алжиру, тј. сматрали су да састанак Де Гол – Бургиба који је требало да буде одржан, не обећава ништа и да је он само део француске тактике.⁴⁷

Разговарало се и о билатералној сарадњи. Југословенски стручњаци су урадили пројекте за изградњу луку Секонди, којима је Нкрумах био задовољан, те је желео да повери извођење радова југословенским фирмама и потписивање новог споразума. Тито је оставио отворену висину кредита коју ће Југославија моћи да да. Такође, постигнута је и начелна сагласност око изградње бродова. Нкрумах је прихватио слање кадрова у

⁴⁶ Исто, Говор председника Тита у Парламенту Гане, Акра, 02.03.1961.

⁴⁷ Исто, шифровани телеграм Вељка Мићуновића Јоџи Билеју о разговорима председника Тита са председником Гане Кваме Нкрумахом, Галеб, 15.03.1961.

југословенске поморске академије, како би се на лицу места упознали са њиховим могућностима.⁴⁸

Нкрумах је желео што је ширу могућу сарадњу и помоћ, пре свега у подизању разних грана индустрије у виду кредита, али и кадрова. То се највише огледа у његовој молби да Југославија пошаље лекаре, као и професоре универзитета на две до три године, који би оспособили домаће кадрове. Југословенски председник је обећао да ће по том питању, Југославија максимално изаћи у сусрет.⁴⁹ Договорено је и слање студената, стажиста, индустријских и пољопривредних радника из Гане на праксу у Југославију. Такође, договорено је и начелно узвраћање посете за јун месец 1961. године.

На крају, Тито је отворио тему о намери Југославије да иницира конференцију ванблоковских земаља крајем априла 1961. године. Сматрао је да ће Нкрумах позитивно реаговати, имајући у виду Нкрумахов наступ у склопу „Иницијативе петорице“ у УН. Идеја је прихваћена, међутим, Нкрумах није био спреман за ширу дискусију о томе, те Тито није више инсистирао на тој теми.⁵⁰

У складу са овим разговорима издато је и званично саопштење два председника. Чланови Титове делегације, као и у свакој посети на овом путу били су председник Народног собрания Народне Републике Македоније Лазар Колишевски, државни подсекретар за иностране послове Вељко Мићуновић и генерални секретар Председника Републике Лео Матес.

У саопштењу се истиче да су сви разговори вођени у пријатељској и срдечној атмосфери, која карактерише односе две земље. Постигнута је пуна сагласност по свим питањима о којима се разговарало. Два председника су поново потврдила своју приврженост принципима независности, суверенитета, једнакости и немешања у унутрашње ствари других земаља као основи за учвршћивање трајног мира у свету. Руководећи се овим принципима, сматрају да одлуке донете на конференцијама у Казабланци и Акри представљају значајан допринос ликвидацији колонијализма и

⁴⁸ Исто

⁴⁹ Исто

⁵⁰ Д. Богетић, нав. дело, 353.

неоколонијализма у Африци и другим крајевима света.⁵¹ Такође, размотрили су са забринутошћу веома опасну ситуацију у Конгу, која је настала као резултат иностране интервенције. Сматрали су да је брутално убиство премијера Патриса Лумумбе и других националних вођа Конга, злочин белгијских колонијалиста и њихових сарадника. Оштро се осуђује непоштовање резолуција Савета безбедности и апеловали су на хитно повлачење колониста и разоружавање њихових плаћеника, као и на суђење одговорнима. Подвукли су да сви потчињени народи имају право на самоопредељење и независност. У истом тону су издали саопштење и о Алжиру и Анголи. Сагласили су се са настављањем пуне подршке алжирском и народу Анголе у борби за независност.

Наглашена је и једнакост свих раса, те се у складу са тим оштро осудила свака врста расне дискриминације и политика апартхејда коју спроводи влада Јужноафричке Уније, упркос противљења већине светског јавног мњења. Председници сматрају да ће петнаесто заседање Генералне скупштине УН ефикасно допринети смањењу међународне затегнутости, као и то да ће УН да узме у обзир нове снаге у међународним односима. Сматрали су да ће заједнички напори и акције неангажованих земаља, како у УН, тако и ван њих, пружити користан допринос у одржавању мира у свету. На крају, посета је оцењена успешном, председници су се сложили да унапређују сарадњу на пољу економске и техничке помоћи и да путем културних веза још више приближе две земље. Закључено је да се са задовољством ишчекује нова могућност за размену мишљења о питањима од заједничког интереса.⁵²

Тито је боравио у званичној посети Тогоу од 04.03.1961. до 07.03.1961. (о чему ће речи бити у наредном поглављу), да би се вратио у Гану и ту остао до 11.03.1961. При доласку у Гану, обратио се и члановима југословенске колоније у Акри, 08.03.1961. Истакао је да клима у Гани није пријатна, те да разуме околности у којима они раде. Нарочито се захвалио лекарима за које се ургирало да дођу хитно. Истакао је да је њихова делатност веома важна како за народе земаља којима се помаже, тако и за саму Југославију, јер ће је та делатност популарисати. Навео је да су се лекари у Етиопији

⁵¹ АЈ, КПР I-2/13, Заједничко саопштење поводом посете председника Федеративне Народне Републике Југославије Републици Гани

⁵² Исто

добро показали и да изражава наде да ће исти случај бити и у Гани. На крају говора, честитао је женама празник, 8. март.⁵³

У луци Тема 11.03.1961. у 9 часова ујутру, приређен је свечани испраћај југословенском председнику. Изјавио је да са дубоким утисцима напушта Гану, те да је нарочито захвалан на топлотом и срдачном дочеку. У про владиној штампи у Гани, посета се слави, а по оцени југословенских делегата који су писали извештај о штампи у Гани током посете, наводе да је про-енглеска штампа резервисана, али објективна. Инсистира се на првом месту на истовестности гледишта два лидера, а све више се говори о социјализму у Гани и његовој сличности са југословенским социјализмом. Писање штампе само је додатно потврдило југословенским властима интерес у Гани за проширење сарадње две земље.⁵⁴

Званична посета Јосипа Броза Тита Тогоу 03.03.-07.03.1961.

Као и пут у Гану, и пут у Того пратиле су исцрпне припреме, које су ишле у прилог упознавања ове земље. Монографија која је припремљена се најпре осврнула на колонијалну прошлост Тогоа. Први контакт са обалом Тогоа имали су Португалци у XV веку, који су се бавили искључиво трговином робова. Французи се на том простору устаљују средином XIX века. Немачка се касно укључила у колонијалну трку, те је желела да учествује у подели „незаузетог“ света, и успела је да закључи уговор о протекторату са шефом заједнице племена Того 1884. године. Успела је такође са обале да продре и у унутрашњост и склапала је уговоре о разграничењу са британским и француским територијама. Немачка власт била је краткотрајна, али је оставила дубок траг код становништва. У том периоду изграђене су прве школе и болнице, изгређено је 335 километара железничке пруге, 1215 километара путева и уређено је пристаниште. Средином XX века у Тогоу су и даље многи говорили немачким језиком и са поштовањем су се сећали немачке управе, што се објашњава каснијом француском управом која није донела никакво унапређење земљи. Отуда не чуди топао пријем немачком гувернеру Фон Мекленбургу, који је посетио Того непосредно после његовог стицања независности и

⁵³ Исто, Реч председника Тита члановима југословенске колоније у Акри на „Галебу“ 08.03.1961.

⁵⁴ Исто, Коментари штампе, агенцијске и радио вести

одлажења последњег француског гувернера из Тогоа маја 1960. године, по коме је тада добила име новоотворена школа.⁵⁵

Велика Британија и Француска су 1914. године заузеле Того, натеравши немачке трупе на капитулацију. Мањи део тога заузела је Велика Британија и прикључила га Златној Обали (данас у Гани), а већи, сиромашнији део, припао је Француској. Након Првог светског рата, оба дела Того су стављена под мандат Друштва народа и предата Великој Британији и Француској на пуноправно управљање, као „својим сопственим деловима“, под резервом политике отворених врата. Ове две силе биле су у обавези да подносе годишње извештаје мандатној комисији, која је о резултатима својих испитивања обавештавала Друштво народа. Ипак, независно од одредби мандатног система и супротно ономе што су оне прописивале, две силе су Тогом управљале скоро несметано и практично као саставним деловима суседне Златне Обале, односно Француске.⁵⁶

После Другог светског рата, оба дела Того су стављена под одредбе Повеље ОУН о међународном старатељству. Управе су и даље имале Велика Британија и Француска, али са одређенијим обавезама, док је међународна заједница добила много веће могућности контроле и утицаја над управом. Оно што је карактеристично за тај период је да су појачани захтеви становника Того за поновним уједињењем. Овај захтев постављен је у име племена Ив, које је настањивало обални појас Того. Покрет је убрзо изгубио чисто племенски карактер и претвара се у покрет за уједињење Того, који је имао своја жаришта и у француском и у британском делу Того. Разумљиво, Велика Британија и Француска су биле против ових покрета, те су се свим средствима бориле против њиховог уједињења у ОУН. Гана је подржавала племе Ив, које је живело у обалском појасу Того, јер је веровала да ће оно желети да се уједини са Ганом, што би навело остатак територије Того да учини исто пошто би остао одсечен од мора. И у једном и у другом делу Того, међу политичким активистима, било је подељено мишљење. Било је кругова који су желели уједињење Того, а затим интеграцију у федерацију или конфедерацију са Ганом, али је такође било и присталица независности. Гана је сматрала опасним независност Того, јер би тај чин ујединио четири петине Ив племена, што би даље представљало опасност по интегритет

⁵⁵ Исто, Монографија о Тогоу

⁵⁶ Исто

Гане, пошто је било припадника Ив племена у Гани који су били присталице уједињења Ив племена у једну државу. Економска последица уједињења Тога по Гану била би довођење у питање пројекта за производњу електричне енергије на реци Волти, која би се нашла на граници две земље. Са овим у виду, Нкрумах је био одлучно против уједињења Тога и за интеграцију британског дела у Гану. Референдум у британском делу Тога је одржан 1956. године, а 58% гласача се изјаснило за интеграцију у Гану. Због побуне, коју су оружане снаге Гане морале да угуше, проглашено је ванредно стање које је трајало до краја 1959. године. Француски део Тога укључен је у Француску унију 1956. године, када је организован референдум на коме се 90% бирача који су гласали, изјаснило за статут према коме Того постаје „аутономна република“ са унутрашњом самоуправом и са правом на представника у француском Парламенту, као и за то да се укине уговор о старатељству. ОУН није прихватило укидање, те шаље 1957. године мисију да провери ситуацију. Нови референдум је открио супротно, да 80% гласача жели независност, што се и догодило 27. априла 1960. године. У будућности, остао је сукоб око интеграције Тога у Гану, за шта се залагао Нкрумах, а против чега је био први председник Тога Силванус Олимпио.⁵⁷

Када је привреда Тога у питању, треба имати у виду да је Того пре свега био колонија, те да је стога разумљива његова крајња економска заосталост непосредно након стицања независности, пошто колонијалне власти нису посветиле никакву пажњу привредном развоју земље. Пољопривреда је, иако заостала, основа економије републике Того.⁵⁸

По стицању независности, Того није имао јасно изражену спољну политику, није се истицао ни у једном међународном проблему, мада се, сасвим логично, примећивала политика антиколонијализма. Такав непознат курс, продукт је и нерегулисаних односа са Француском, самим тим и са осталим земљама Запада, од којих је Того очекивао економску помоћ. О спољнополитичкој оријентацији, Силванус Олимпио је говорио за „Дејли Сервис“ („Daily Service“, нигеријски лист), рекавши да ће Того бити неутрална држава. Ипак, односи са суседном Нигеријом, а пре свега Ганом су били лоши. Олимпио је истицао да је читаво становништво против интеграције са Ганом, нарочито после

⁵⁷ Исто

⁵⁸ Исто

припајања британског дела Тога Гани и репресивних мера које су извршене у интегрисаној територији. Наводио је да Нкрумах изазива својим потезима непријатељске реакције и према Тогу, према коме је ограничио економску сарадњу која је била прометна на граници две земље услед незаинтересованости Тога за интеграцију, и према Обали Слоноваче, чији део територије захтева.⁵⁹

Југославија је са Тогом успоставила везе и пре стицања независности, кроз рад у Старатељском комитету ОУН у коме су били заступљени представници Тога као територије под старатељством ОУН-а. Тада се Олимпио упознао са југословенском политиком антиколонијализма. У монографији се истиче да се већ од тада осећају симпатије Олимпија према Југославији, која је у великој мери непосредно допринела да Того брже стекне своју независност.⁶⁰ Контакти су одржавани преко југословенског представништва у Акри, међутим, тешња сарадња две земље коју је Олимпио желео, није реализована из два разлога: први је нерегулисан однос Тога са Француском, а други је тај што је Того била јако сиромашна земља, те Југославија није имала непосредну заинтересованост за одређене економске аранжмане. У периоду непосредно пре стицања независности, Того је посетила Мисија добре воље на челу са чланом СИВ-а, Сергејем Крајгером, а на прослави независности Тогоа нашла се и делегација на челу са чланом СИВ-а Јаковом Блажевићем. Дипломатски односи успостављени су новембра 1960, акредитовањем југословенског амбасадора у Гани и за Того.⁶¹

Сваки од ових контаката две земље, обележила је жеља Силванус Олимпија за успостављањем економске сарадње са Југославијом. Извесни нацрти уговора о трговини, економској сарадњи, научно-техничкој помоћи и културној сарадњи, уручени су председнику Олимпиу на прослави независности. Међутим, они нису могли бити потписани, пошто се чекао споразум Тога са Француском, а то питање је и даље било актуелно уочи Титове посете Тогу. Такође, у том периоду била је актуелна и изградња хидроцентрале код места Палиме, за чију је изградњу дала пројекат и понуду фирма „Енергопројект“. Понуда је прихваћена, а за њу се заузео и сам Олимпио. Постојала је

⁵⁹ Исто

⁶⁰ Исто

⁶¹ Исто

жеља и за већом трговинском разменом, као и помоћи у стручном кадру, а постојали су планови и за кредитне аранжмане које би Југославија дала Тогу.⁶²

Ова посета била је знатно скромнија од посете републици Гани. Било је предвиђено неколико приватних вечера у оквиру резиденције, а најзначајније посећено место је Палиме, где је требало да буде изграђена хидроцентрала. Осим тога, приређен је свечани дочек југословенском председнику, а Тито је присуствовао и дефилеу на стадиону, који је подсећао на прославу Дана младости у Југославији, који се у том тренутку званично прослављао тек четири године. Тито је у својим говорима у Тогу истицао право сваког народа на националну независност и поредио Југославију са Тогом рекавши да је она извојевала независност 15 година раније и да је патила, али да те 1961. по први пут у историји има могућност да се свестрано развија и диже свој животни стандард.⁶³

У заједничком саопштењу првенствено је напоменуто да је посета пружила прилику председнику Југославије Титу и председнику владе Тога Олимпиу, као и њиховим сарадницима да размотре могућност за проширење сарадње две земље и да размене мишљења о најважнијим проблемима из области међународних односа. Изразили су забринутост када је у питању општа међународна ситуација, која се по њиховој оцени погоршала почетком 1961. године. Том погоршању, поред осталих проблема, сматрају да је допринела конгоанска криза, у погледу које није постигнуто никакво решење. Осудили су убиство Патриса Лумумбе и осталих националних лидера Конга. Залагали су се активно за спровођење свих дотадашњих одлука Савета безбедности и Генералне скупштине УН. Такође, поздравили су стварање нових држава Африке и њихову појаву на међународној позорници. Истакли су да постоји превелики јаз између развијених и неразвијених земаља, као и то да постоји неравномерност у темпу развијања земаља, што сматрају најважнијим узроцима за општу нестабилност у свету. Сматрали су и да су све развијене земље обавезне да пруже организовану међународну помоћ, без политичких услова и то пре свега кроз ОУН.

⁶² Исто

⁶³ Исто, Поздравна реч председника Тита на митингу у Палимеу

Осврнули су се и на трку у наоуружању која је у то време настављена и која константно угрожава мир и представља опасност од општег уништења. Указали су на потребност залагања свих земаља за постизање споразума о општем и контролисаном наоружању, као и о забрани свих нуклеарних експеримената.

На крају, два председника су констатовала да постоје повољни услови за развој економске, научне, техничке и културне сарадње две земље и Олимпио је прихватио позив да посети Југославију.⁶⁴

Ипак, у шифрованим телеграма се може уочити процена да је за неке озбиљније разговоре о афричким и другим проблемима Олимпио свакако слаб партнер. То је југословенској делегацији било јасно тек наком доласка у Того, када је Олимпио указивао везаност за Француску и када су увидели да је Олимпио користио посету у своје сврхе, односно за априлске изборе 1961. године. У заједничком саопштењу желео је да се измени део текста који је предложила југословенска страна, а који се односио на директну осуду белгијских колониста због интервенције у Конгу, али је први пут јавно Олимпио кроз овај документ осудио убиство Лумумбе. Начелно је договорено слање југословенских стручњака у Того.⁶⁵

Званична посета Јосипа Броза Тита Либерiji 13.03.- 18.03.1961.

Припремљена монографија о Либерiji је пре свега посветила пажњу становништву те земље. Оно се дели на Амеро-Либеријанце, односно усељенике тј. ослобођене робове и САД, који су ту насељени почетком XIX века и домороце. Први су имали доминантан политички и привредни положај у земљи и држали су домородачко становништво, које се састоји од 27 разних племена у потпуној политичкој и привредној потчињености. Такође, домородачко становништво је било изоловано и на друге начине, на пример, женидба Амеро-либеријанаца и домородаца је била забрањена. Постојао је и велики проблем неписмености, у самом главном граду Монровији 72% становника није знало ни да чита

⁶⁴ Исто, Заједничко саопштење

⁶⁵ Исто, Разно

ни да пише, док је тај проценат у унутрашњости ишао и до 99%. Такође, многи нису говорили енглески језик који је званичан у просвети и администрацији. Из ових разлога није дошло до формирања либеријске нације.⁶⁶

Борбе домородаца и досељеника су биле константне, пошто су потоњи сматрани за узурпаторе, као и Европљани. Ситуација је ипак стабилизована средином XIX века, па је Либерија прогласила независност 1847. године. Утицај САД на политички и економски живот Либерије ојачан је након 1910. године, након што је Либерија затражила заштиту од притиска европских колонизатора. Добила је зајам у вредности од 1,7 милиона долара за отплату дугова, и прихватила је америчког контролора прихода и британске, француске и немачке помоћнике. Ипак, тај зајам није допринео осамостаљивању привреде Либерије. Услед тражења све већих зајмова од САД, Либерија је све више постајала зависна од њене помоћи. САД су имале контролу над расподелом прихода од царина и других прихода, имале су право постављања органа власти у провинцијама, право одобравања буџета и право одобравања концесија странцима.⁶⁷

Једина организована политичка снага у Либерији је партија истинских виговаца Вилијама Табмана, који је у том периоду био неоспорни вођа Либерије. Улагао је напоре на плану уједињавања народа Либерије и уклањању племенских разлика, а све више се укључивао и у општи покрет ослобађања и самосталног напретка афричких земаља и међуафричке сарадње, што раније није могла да исказује услед своје потпуне економске зависности, на првом месту америчке. Као самосталан фактор, Либерија је дошла до изражаја тек након Другог светског рата, а посетили су је и многи званичници, као што су тада подпредседник САД Ричард Никсон, холандски принц Ернард, Кваме Нкрумах, министар иностраних послова Израела Голда Меир итд. Пружала је подршку осталим афричким земљама у борби за независност, али се ипак определила за средњи курс и ненасилну борбу. Према Западу, Табманов став био је да је Африци потребно искрено пријатељство и сарадња са „добročинитељима преко океана“, те да нема потребе за предрасудама због прошлости. Када је у питању афричко јединство, Табман ипак није сматрао да је оно потпуно могуће из разлога што народи имају различите културе и

⁶⁶ Исто, Монографија о Либерији

⁶⁷ Исто

друштвене обичаје, те да нема потребе да се на те разлике поставља вештачко јединство. Свакако се залагао за тешњу економску сарадњу у Африци, али је давао предност регионалној сарадњи.⁶⁸

Либериа је и у периоду посете Тита имала присне односе са САД. Амерички капитал у Либериа предњачи у односу на остале, а самим тим и амерички утицај, који се између осталог, огледа и у виду америчких војних база. Такође, Либериа је имала уговор са САД-ом према коме трговачки бродови под њеном заставом неће превозити стратешки материјал за земље социјалистичког лагера. Ипак, приметно је било да са повезивањем Либериа са новим независним афричким земљама, слаби потчињеност либериаке спољне политике политици САД-а. Југословенско руководство је, упркос великом утицају САД-а, очекивало крупније промене на том плану, сматрајући да ће промене у Африци утицати да Либериа пронађе своју самосталну спољну политику, независну од жеље САД-а.⁶⁹

Привреду Либериа, као и привреду Гане и Тога, карактерисала је неразвијеност, што се првенствено односи на период пре Другог светског рата. Либериа је тада, као независна држава, служила као пример колонијалним силама да Африканци нису способни да управљају сами собом. Током Другог светског рата, услед повољног географског положаја Либериа је постала важна раскрсница за снабдевање трупа и вођење војних операција у Африци. У том периоду су америчке компаније изградиле аеродром, а америчка војска је изградила путеве од Монровије до Робертсфилда и до границе са Гвинејом. Тада је изграђена и лука у Монровији. Америчка војска је заслужна и за прве здравствене мере против разних болести. Ово је подстакло владу Либериа да размишља о бржем економском развоју, али је недостатак финансијских средстава и даље био проблем. Табман је по доласку на власт прокламовао политику отворених врата, верујући да само уз помоћ иностраног капитала, природна богатства Либериа се могу ефикасно користити. Од Другог светског рата, до периода Титове поесте, у Либериа је

⁶⁸ Исто

⁶⁹ Исто

пословало 24 страних компанија. Овај скромни успон након Другог светског рата ју је разликовао од Гане и Тога.⁷⁰

Дипломатски односи између Југославије и Либерije успостављени су тек 1959. године. Разлози за тако касно успостављање односа су релативна неактивност Либерije у међународној политици, као и њена политичка потчињеност САД-у, што је у извесној мери донело и антикомунистичке предрасуде. До посете Јосипа Броза Либерiji, односи нису излазили из оквира најопштијег куртоазног пријатељства. Југословенско руководство сматрало је да постоје могућности за сарадњу, упркос великом америчком утицају. Такође су сматрали да ће наћи заједнички језик са Либеријом по питању мира и његовог очувања, по питању проблема међународне економске и техничке помоћи, борбе афричких народа за стицање независности, развијања пријатељске сарадње међу народима на бази немешања итд. За најнепосреднију могућност за сарадњу две земље сматрали су подручје техничке помоћи, како у оквиру акције УН или на основу билатералног споразума, затим слања стручњака и школовања либеријских студената у Југославији.⁷¹ Крајем 1960. године, потписани су споразуми о трговини, пловидби и економској сарадњи и споразум о научно-техничкој сарадњи. Југословенски извоз у Либерију се огледао у прехранбеним производима, пићу, текстилним производима, производима електроиндустрије, фармацеутским производима, дувану итд. Увоз из Либерije чиниле су гвоздене руде, манган, кафа, какао, палмино уље, кикирики, агруми, дрво итд.⁷²

Сама посета Јосипа Броза Либерiji, била је знатно садржајнија од оне у Тогу. У заједничком саопштењу се наводи да су два председника размотрила могућност за проширење сарадње две земље. Конкретно, то се односи на подручју хидроелектричне енергије и телекомуникација. По питању спољне политике, залагали су се за ликвидацију колонијализма у свим његовим облицима као неопходном предуслову за трајну стабилност и мир и истакли су да је мешање у унутрашње ствари других држава у супротности са међународним правом. У складу са тим, сматрали су да рат у Алжиру треба окончати што пре и омогућити алжирском народу право на самоопредељење и

⁷⁰ Исто

⁷¹ Исто

⁷² Исто, Либерија, економски односи са ФНРЈ

независност. Осудили су злочине португалских колонијалиста у Анголи и позвали УН да помогне народу Анголе у остварењу својих права. Нису заобишли ни актуелно питање Конга и позвали на поштовање независности и интегритета Конга. Осудили су гажење људских права, које се и поред протеста светског јавног мњења, није зауставило у Јужноафричкој Унији, чија влада је спроводила политику расне дискриминације. Саопштење је закључено најавом Табманове посете Југославији.

Титови говори које је одржавао у овој посети били су управо у том тону. Истицао је да Либерiju и Југославију везују многи заједнички интереси, нарочито на спољнополитичком плану. Говорио је како треба објединити снаге мира у међународној хладноратовској атмосфери, како би се спречило погоршавање ситуације у свету. Напоменуо је да југословенски народи, иако живе у Европи, свесни су да не могу да буду сигурни у свој миран развитак и живот, ако у другим деловима света нема мира, као што се то дешава у Африци, што је поредио са југословенском крвавом прошлошћу.⁷³ Посебно је напоменуо да, у разумевању тешкоћа новоослобођених земаља, Југославија и југословенски народи желе да помогну према својим могућностима, у виду кредита и других помоћи у виду стручњака, наставника, доктора итд. Изразио је жељу да економски развитак Југославије буде такав да помоћ свим државама и народима којима је потребна буде што већа, као и то да се Југославија бори да све развијене земље према својој могућности помогну неразвијенима. Помоћ коју Југославија нуди, како је рекао, не руководе себични економски или политички циљеви, који би били на штету народа којима је та помоћ потребна, већ је она продукт југословенских принципа по питању развијених и неразвијених земаља. Говор на банкету у Монровији, закључио је говорећи о великим силама које имају другачија гледишта о колонијализму и неразвијеном свету. Сматрао је да се јединственом акцијом неангажованих земаља може постићи нормализација међународних односа и ликвидација елемената који су угрожавали мир у свету.⁷⁴

⁷³ Исто, Говор председника Тита на банкету у Монровији

⁷⁴ Исто

Званична посета Јосипа Броза Тита Гвинеји 19.03.- 25.03.1961.

Гвинеја је земља за коју је припремљена монографија нешто краћег садржаја од осталих земаља. Кратко се осврће на географски положај Гвинеје и њено становништво, које претежно живи на селу и исламске је вероисповести. Независност је прогласила октобра 1958. године. Исте године донела је Устав и примљена је у УН.⁷⁵

Економски, Гвинеја спада у недовољно развијене земље, где је пољопривреда представљала основну пољопривредну грану, упркос неплодности и сталне ерозије земље. Већина пољопривредних производа остаје у земљи. Гвинеја је богата рудним богатствима, располагала је са огромним резервама боксита, гвоздене руде, злата и дијаманата. Руде су се у периоду независности експлоатисале у малом обиму, а сама експлоатација се налазила у рукама страног капитала, на првом месту француског, британског и америчког. Процене резерви рудних богатстава су биле веома високе, па се тако процењивало да рудних резерви гвожђа има преко 200 милиона тона, а руда боксита око 600 милиона тона. Рударство је из тих разлога могло да постане главна привредна грана и главни прилив девиза у Гвинеју, али је за реализацију ових планова Гвинеја зависила од финансијске помоћи и кредита који су били очекивани из иностранства.⁷⁶ Француске компаније финансирале су 1959. године изградњу индустрије алуминијума у коју су инвестирале 180 милиона долара. Процењивало се да ће након изградње објекта, Гвинеја производити око 700 хиљада тона алуминијума годишње, чиме би била један од три највећа произвођача алуминијума у свету.⁷⁷

Што се робне размене тиче, Гвинеја је извозила сирову кафу, банане, гвоздене руде, боксит и палмине производе. Ових пет производа чинили су 93% посто укупног извоза Гвинеје. Увозила је тракторе, аутомобиле, моторе, разне машине, памучне тканине, челик, разне гвоздене израде, алате, пића, дуван, шећер, текстил, обућу и друге предмете широке потрошње. Преко 65% увоза представљали су индустријски производи и опрема. Гвинеја

⁷⁵ Исто, Подаци о републици Гвинеји

⁷⁶ Исто

⁷⁷ Исто

врши робну размену са малим бројем земаља, а Француска је најважнија земља како за њен увоз, тако и за извоз. Бележио се и успон робне размене са источноевропским земљама, које су предњачиле у односу на Западне земље у инвестиционом улагању у научно-техничку сарадњу са Гвинејом. Овај чин економског приближавања источноевропским земљама и СССР-у након независности, треба тумачити као потез Гвинеје који је требало да олакша првобитне тешкоће и притисак на првом месту Француске, али и осталих Западних земаља које су тежиле да задрже своје раније позиције на гвинејском тржишту. Такође, ванблоковске земље нису могле са својом ограниченом материјалном могућношћу ефикасно да помогну Гвинеји, стога је делимично окретање источноевропским земљама могло да се очекује.⁷⁸

У циљу што бржег економског и политичког осамостаљења, влада Гвинеје је приступила енергичним мерама у циљу ефикасније контроле државе у области привреде. Тако је дошло до формирања Бироа за спољну трговину и Управе за унутрашњу трговину, која је овлашћена да откупљује пољопривредне производе малих и великих произвођача. Монетарна реформа је извршена марта 1960. године, када је установљен гвинејски франак. Однос гвинејског франка у односу на долар био је 245:1.⁷⁹

У монографији се посебно осврће на економске споразуме које је СССР имао са Гвинејом. СССР је одобрио кредит Гвинеји у износу од 35 милиона долара и закључен је споразум о учешћу СССР-а у изградњи хидроцентрале на реци Конкуре, која је најзначајнији објекат гвинејског трогодишњег плана. Осим овога, 1960. године прецизирано је да ће СССР изградити и аеродром, модернизовати луку у Конакрију, изградити палате за председништво и министарства, проширити железничку мрежу, градити разне фабрике, механизовати пољопривреду итд. Осим на економском, СССР је био активан и на научно-техничком и културном подручју. По проценама из Југославије, преко 300 совјетских стручњака ради у Гвинеји, али су се ти подаци пажљиво чували и нису били објављивани. Такође, око 300 гвинејских студената и стажиста боравило је у

⁷⁸ Исто

⁷⁹ Исто

СССР-у. Од осталих источноевропских земаља које су биле ангажоване у Гвинеји истицале су се Чехословачка и Источна Немачка.⁸⁰

Односи Гвинеје и Југославије почели су да се развијају свега неколико месеци пре Титове посете. Југославија је Гвинеју признала два дана по стицању независности 4. октобра 1958. године, а годину дана касније су успостављени дипломатски односи. У монографији се наводи да је првих годину дана независности Гвинеје било значајно у формирању почетних позиција према њој, али да Југославија није била присутна у Гвинеји. На ту чињеницу, надовезује се и активност земаља источног лагера и Кине која је била усмерена против Југославије. Због тога је и посета привредне делегације Југославије маја 1959. године, наишла на доста хладан пријем, а на тешкоће је наилазила и југословенска амбасада, а свака настојања за остварење ширих контаката су остајала без виднијих резултата. Тако је Мисија добре воље који је предводио Сергије Крајгер поднела више конкретних предлога влади Гвинеје за развој сарадње. Позвана је парламентарна делегација, понуђено је учешће Југославије у остваривању трогодишњег плана, наговештене могућности давања кредита, понуђена и научно-техничка помоћ итд. Међутим, сви ти предлози су остали без резултата, тј. они нису били одбијени, али се са одговорима отезало или би биле прихваћене, да би затим биле одлагане на неодређено време.⁸¹

Прекретница у односима две земље био је боравак делегације Демократске партије Гвинеје маја-јуна 1960. године на Конгресу ССРНЈ. Она је након посете постала поборник другачијег мишљења у Југославији. У том периоду и у самој Гвинеји долази до дистанце према земљама источног лагера. Та дистанца је продукт мишљења према коме би Гвинеја могла да падне у изолацију у односу на Африку и остале антиколонијалне земље у свету, ако се више ангажује на истоку. Тада су створени услови за постепено одстрањивање неповерења према Југославији. Томе је допринела и југословенска подршка Алжиру, ставови у вези са кризом у Конгу и сл.⁸²

⁸⁰ Исто

⁸¹ Исто

⁸² Исто

На плану привредне сарадње, први велики корак учињен је доласком привредне делегације Гвинеје, на челу са Н. Фамаром у Југославију. Тада су потписани споразуми и аранжмани који су предвиђали широку кооперацију и давање кредита за извршење трогодишњег плана Гвинеје. Закључени су Споразум о трговини и плаћању и Споразум о научно-техничкој сарадњи 01.10.1960. године у Београду. Првим је регулисана робна размена, на бази третмана најповлашћеније нације, затим начин плаћања на бази клиринга, са манипулативним кредитом од 600 хиљада долара, а другим је обухваћено уступање техничке документације, патената и лиценци, слање техничког материјала, размена стручњака и искустава, као и обучавање стручних кадрова, затим сарадња на научном и истраживачком пољу, помоћ у истражним радовима и сл. Споразум о трговини и плаћању садржао је поверљиво писмо, према коме је југословенским привредним организацијама омогућен извоз опреме и изградња објеката у Гвинеји на бази кредита у износу од 5 милиона долара. Од тог новца планирана је куповина царинских патролних чамаца и трактора, као и изградња више хидроелектрана мањег и средњег типа и неколико фабрика (цигли, пољопривредног алата и намештаја).

Сама Титова посета била је веома садржајна. Осим главног града Конакрија, Тито је посетио и друге градове у којима су регионалне власти организовале програм посете. Од Кисидугу, Мамоу, Киндиу, Канкан и неколико мањих насеља у току путовања возом кроз Гвинеју, а у току ове посете, посетио је и главни град Малија, Бамако. По повратку у Конакри, потписано је заједничко саопштење са председником Гвинеје Секу Туреом.⁸³ Треба напоменути и да је Секу Туре посетио Југославију у јануару 1961. године, а само два месеца касније, посета је узвраћена.

Говори које је Тито одржавао у Гвинеји, по правилу, личили су на оне које је одржао у земљама које је претходно посетио. Тако је при доласку у Гвинеју, захвалио на пријатељском позиву који је омогућио њему и његовим сарадницима да посете ту лепу земљу и пренео од народа Југославије народу Гвинеје топле поздраве. Истакао је да у Југославији „нема ни једног села, ни једне фабрике, установе и школе, гдје људи од најстаријих до најмлађих искрено не саосјећају и не изражавају своје симпатије према

⁸³ Исто, Заједничко саопштење поводом званичне посете председника ФНРЈ Републици Гвинеји

борби афричких народа. То је дошло до изражаја и приликом мог путовања у стотинама и хиљадама поздравних телеграма у којима су наши грађани тражили од мене да испоручим њихова осјећања народу ваше земље и свим народима Африке. За нашу земљу и за наше људе карактеристично је да су увијек на страни оних који пате, којима се чини неправда и оспорава право на пуну слободу и независност“, рекао је Тито приликом доласка у Гвинеју.⁸⁴ Истоветну поруку послао је и на митингу у Конакрију. Други битан моменат у његовим говорима свакако је био антиколонијализам, тј освртање на све народе широм света, посебно у Африци, који су тежили независношћу. У својим кратким говорима које је одржавао у административним областима које је посећивао, понављао је ове идеје, а посебно се захвалио на гостопримству у сваком граду.

Обратио се и члановима југословенске колоније у Конакрију, као што је то учинио у Акри. Имао је исту поруку, наиме, захвалио им се што су дошли у Гвинеју на позив југословенске владе како би помогли тамошњем народу. Уверио се да је народима земаља које је до тада посетио потребно помоћи колико год је то могуће, јер је важно да Југославија има што више пријатеља, а нарочито таквих који су као и Југославија, прошли кроз мукотрпну историју, истакао је у свом говору. На крају, позвао их је да буду онакви као што југословенски народ то жели и да учине све што могу да би у Гвинеји Југославија још више повећала углед који је стекла.⁸⁵

У заједничком саопштењу се наводи да је председник Југославије Јосип Броз заједно са делегацијом Националног политичког бироа и владе републике Гвинеје на челу са председником Секу Туреом посетио административне области Маму, Киндиа, Кисидугу и Канкан. У току тог обиласка, наишли су на изузетно топао дочек од стране народа, што сведочи о, како се наводи, осећајима искреног пријатељства гвинејског народа према народима Југославије. Два председника су у пријатељском разговору, потврдила заједничко гледиште које је изложено и после разговора у Београду два месеца раније. Поново су подвукли своју приврженост одржавању мира и равноправне међународне сарадње између свих држава, без обзира на њихово друштвено уређење, степен развоја и без дискриминације на основу расе њихових народа. Констатовали су да се општа

⁸⁴ Исто, Поздравни говор приликом доласка у Гвинеју

⁸⁵ Исто, Поздрав председника Тита члановима југословенске колоније у Конакрију

ситуација није у међувремену побољшала и сагласили су се да су до погоршања пре свега довели појачани насртаји колонијалистичких и империјалистичких сила на независност и основна права афричких и других народа, како оних који су недавно стекли независност, тако и оних којима се независност још увек оспорава упркос историјској прокламацији о окончању колонијалног система у свету, која је усвојена на XV заседању Генералне скупштине УН. Осудили су заоштравање кризе у Конгу, изразивши забринутост и истакли да су последњи догађаји још једном показали да се ради о мешању колонијалних сила и оних који их подржавају у унутрашње ствари једне независне афричке земље. Навели су да се у поступцима колонијалних сила виде њихова настојања да, не бирајући средства, лише Конго независности, како би очувале своје позиције, наставиле са експлоатацијом и покушале да онемогуће процес даљег ослобођења афричких народа. Са тим у вези осудили су убиства председника владе Конга Патриса Лумумбе и других лидера Конга, као и покушаје белгијских колонијалиста да распарчају републику Конго на велики број марионетских државица и да тако поново доведу народ Конга у положај колонијалне потчињености. Потврдили су своју потпуну подршку влади Гизенге као јединој легалној влади Конга. За ове догађаје позвали су на одговорност органе УН и генералног секретара Хамаршелда, који су избегавајући да изврше резолуције Савета безбедности, битно допринели стварању те актуелне ситуације. Закључили су своје мишљење о ситуацији у Конгу апелом да се без одлагања повуку белгијски колонијалисти и њихови помагачи и да се изведу пред суд организатори и извршиоци политичких убиства.⁸⁶

Случај Конга је имао централно место у саопштењу, а пружена је подршка народима Алжира, Анголе, Јужноафричке Уније, Лаоса, Западног Иријана и свим осталим народима који се боре против колонијализма за очување своје националне независности.

Два председника су истакла и заједничко гледиште о неразвијености, за коју су уверени да је један од главних узрока неравнотеже у међународним односима и нестабилности мира. Сматрали су да је неодложна ликвидација заосталости и остатака колонијализма и да то није само захтев хуманости, већ да то представља и императив даљег прогреса и очувања мира у свету. Истакли су такође, да заједнички напори

⁸⁶ Исто

мирољубивих земаља могу ефикасно допринети отклањању затегнутости у свету. Сматрали су да политика мирољубиве коегзистенције, на основу поштовања права на независност и немешања у унутрашње послове других земаља, представља најбољу гаранцију за мир.⁸⁷

Када су у питању односи две земље, Тито се сагласио да Југославија и даље пружа своју пријатељску помоћ за убрзање привредног развоја Гвинеје. У вези са тим, најавио је да ће Југославија ставити на располагање Гвинеји своје просветне, здравствене и техничке кадрове и олакшати примање гвинејских кадрова на више студије и усавршавање у Југославији, а два председника су се сагласила да се повећа научна и културна размена.. Саопштење је закључено изјавом о заједничкој решености две земље да допринесу миру, ликвидацији угњетавања и стране експлоатације и одбрани права свих народа на независност.⁸⁸

Интересантна је чињеница да је гвинејска страна кориговала нацрт заједничког саопштења, те је изоставила југословенски предлог да се констатује право сваког народа на сопствени развитак у складу са друштвеним, историјским и другим условима, а изоставили су и свако помињање афричке солидарности, сарадње или јединства.⁸⁹

Званична посета Јосипа Броза Тита Малију 25.03.- 26.03.1961.

Позив Модибба Кеите да посети Мали Јосип Броз Тито је добио 04.02.1961. године. Он је иницијално одбијен са образложењем да је Титово путовање у Африку већ утврђено и да не постоји могућност да се оно продужи, пошто Тито има утврђене обавезе по повратку у Југославију. Са југословенске стране изражена је нада да ће до посете ипак доћи неком другом приликом, а Кеити је обновљен позив да посети Југославију.⁹⁰

⁸⁷ Исто

⁸⁸ Исто

⁸⁹ Исто

⁹⁰ Исто, Шифрован телеграм Амбасади ФНРЈ 04.02.1961.

Међутим, 19.02.1961. године послат је телеграм амбасадору у Гвинеји, да Тито у начелу прихвата позив да дође у Мали, с тим што би се термин накнадно утврдио, пошто је прво требало договорити промену програма у Гвинеји, како би се омогућила авионска посета Бамаку.⁹¹ Утврђен је термин Титовог доласка у Бамако за 25. март 1961. године из Конакрија у 10 ујутру, а повратак у Конакри је био заказан за сутра, 26. марта у 13 часова и 30 минута. Услед недостатка времена, сама посета није била претерано садржајна, па је осим разговора две делегације и свечаних гозби, била предвиђена само возња у којој би се разгледао град Бамако.⁹²

Година 1958. била је једна од прекретница за Француске колоније у западној Африци. Шарл де Гол је спровео референдум, на коме је требало одлучити да ли у Француској унији треба донети нови устав и заменити Француску унију Француском заједницом, која би била федерација. Тројица афричких лидера били су поборници конфедерације, то су Леополд Седар Сенгор председник Сенегала, Модибо Кеита, председник Малија и Ахмед Секу Туре, председник Гвинеје. Они су се на саветовањима договорили да спроведу кампању против Де Головог референдума. Међутим, после разговора са Де Голом, само је Секу Туре остао доследан одлуци за гласање против референдума и Гвинеја је тада постала независна држава. Кеита и Сенгор су ипак, након разговора са Де Голом, приликом његове агитационе турнеје Африци, гласали за Де Голову заједницу. Веровали су да ће моћи да остваре идеју о стварању федерације афричких држава у оквиру заједнице, која би повела борбу за независност. Код Сенгора је била приметна и извесна доза страха, јер је сматрао да ће негативним гласањем и потпуним одвајањем од Француске Сенегал запасти у вртлог хладноратовске борбе два блока. Такође је сматрао да је боље бити уз Француску него уз неку нову велесилу. У Југославији се сматрало да је Сенгор утицао на Кеиту да промени мишљење.⁹³

Непосредно после референдума 1958. године, одржана је конференција представника Сенегала, Судана, Горње Волте и Дахомеја, на којој је потписан споразум о формирању федерације Мали. Французи нису гледали благонаклоно на овакво груписање и успели су

⁹¹ Исто, Шифрован телеграм Амбасади ФНРЈ 19.02.1961.

⁹² Исто, Програм боравка у Малију

⁹³ Исто, Република Мали и Република Сенегал (бивша Федерација Мали)

да осујете ратификацију овог уговора у скупштинама Горње Волте и Дахомеја. Ипак Сенегал и Судан су оформили федерацију Мали за коју су симболично узели име средњовековног царства Мали, које је постојало на том подручју. Том приликом спојиле су се и две политичке партије, Сенегалска прогресистичка унија и Суданска унија у Афричку федералистичку партију. Председник те партије је био Сенгор, а Кеита генерални секретар. Водило се рачуна о подједнакој и сразмерној подели функција у новој федерацији.⁹⁴

У федерацији Мали, судански лидери су се показали одлучнији од Сенегалаца, како по унутрашњем питању бржег стапања двеју чланица, тако и по питању односа према Француској, питању Алжира и сл. Французи су у њима видели опасност, која је претила њиховим интересима, па су искористили Сенегалце да минирају Федерацију Мали, која се распала свега два месеца по стицању независности 20. августа 1960. године, а непосредан повод било је неслагање око кандидатуре за избор председника. Обе стране су на том положају желеле свог кандидата. Сенегалци су уз помоћ француске војске која је била стационирана на њиховој територији, извршили удар у Дакру, главном граду федерације, ухапсили суданске лидере под оптужбом да су хтели да изврше удар и да доведу Сенегал у подређени положај, а затим су и прогласили Сенегал независном републиком. Кеита је желео ово да оспори непризнајући отцепљење сенегала, без резултата. Тада је проглашена и република Мали, која није обнављала уговоре које је федерација закључила са Француском и заузела је курс повезивања са напредним афричким земљама, пре свега Гвинејом и Ганом. Сенегал је остао чланица Француске заједнице.⁹⁵

Услед касног организовања пута и припремљена монографија нема превише података о самој републици Мали, што је осим наведеног разлога, последица и стицања независности свега 6 месеци пре Титове посете. За привреду републике Мали се наводи да је врло неразвијена и да се заснива на заосталој пољопривреди и сточарству примитивног узгоја. Нешто детаљније је посвећена спољној политици републике Мали. Наводи се да ће Мали водити политику невезивања за блокове, која омогућава Африци, како сам Кеита наводи „очување достојанства“, и додао је да спољни политички притисци и условљавања

⁹⁴ Исто

⁹⁵ Исто

у циљу промене става републике Мали неће успети. Томе иде у прилог и захтев владе Малија након стицања независности да се ликвидирају француске војне базе са њене територије. Ако би се и пример Француске занемарио, пошто може бити разумљив овакав став Малија према Француској услед историје ове две земље, чврст став о политици невезивања за блокове потврђује и однос према САД-у, које су покушале помоћу обећавања кредита и економске помоћи да задобију позиције у Малију, тражећи за све своје стручњаке статус дипломатских лица, што је Мали одбио. Са југословенске стране је све наведено оцењено позитивно, поготово одлучност у ликвидирању односа зависности према Француској и оријентација на везивање за најнапредније афричке земље.⁹⁶

Југославија је са Малијем успоставила дипломатске односе новембра 1960. године. Влада Малија је убрзо након тога тражила групу од 15 професора, што је тражила и од других држава, у циљу ослобађања искључиве зависности у кадровима од Француске. Затражила је и да јој се омогући да у Југославију пошаље извештај број стипендиста и стажиста. Економски односи две земље нису постојали пре Титове посете. Југославија је имала интерес да пласира своју робу на овом тржишту. Пре посете, планирала је да закључи трговински споразум, затим споразум о научно-техничкој сарадњи, као и да предвиди могућност кредитирања.⁹⁷

У заједничном саопштењу, два председника су изразила забринутост због сталног погоршавања међународне ситуације. Сматрали су да упорно настојање колонијалних и империјалистичких сила и њихових савезника да разним средствима, па и употребом силе, задрже поједине афричке и друге народе у потчињеном положају. У потпуности су се сложили да је ситуација у Конгу, коју су изазвали белгијски колонијалисти уз подршку империјалистичких и реакционарних снага крајње опасна по мир у Африци и у свету. Истакли су да одговорност у великој мери за ту ситуацију сnose неки органи Уједињених нација, а у првом реду генерални секретар, који су својим поступцима допринели да дође до кршења одлука ОУН. Позвали су на неодложно повлачење белгијског војног и другог особља и обустављање даљег мешања у унутрашње послове Конга, као и на суђење одговорнима за убиство Патриса Лумумбе и његових сарадника. Подржали су једину

⁹⁶ Исто

⁹⁷ Исто

легалну владу Конга, владу Гизенге. Такође, у потпуности су подржали алжирски народ у борби за независност. Сматрали су да се праведно решење алжирског питања може постићи хитном применом принципа самоопредељења, који би требало да утврђују стварни представници алжирског народа. Ликвидацију колонијализма у свим облицима у Африци, сматрали су једним од императива у том тренутку.

Осврнули су се и на неравномеран економски развој појединих држава, за који су сматрали да је један од основних елемената светске нестабилности и залагали су се за организовање и пружање економске и техничке помоћи недовољно развијеним земљама, без икаквих политичких услова, у заједничком интересу држава и народа. У том смислу потврдили су своју пуну подршку начелу мирољубиве коегзистенције и сматрали су да ће међународна сарадња у циљу уклањања неравноправности допринети учвршћењу мира. Осудили су француске нуклеарне експерименте у Сахари као штетне по безбедност у свету, а нарочито афричких народа, и изјавили да ће наставити да се залажу за забрану свих експеримената нуклеарним оружјем. Два председника су размотрила и могућности и начине за развијање свестране сарадње две земље и изразили су задовољство што су закључени споразуми о трговини и плаћању и о економској и научној сарадњи. Констатовали су и да постоје повољни услови за развој сарадње на привредном, техничком, научном и другим пољима. Саопштење је закључено позивом Јосипа Броза Тита Модибџа Кеити да посети Југославију.⁹⁸

Услед кратке посете, Тито је успео да одржи један говор и да да две крате изјаве. Говор је одржао уочи потписивања заједничког саопштења и садржао је исте идеје као и саопштење, посебно нагласивши сличност погледа Југославије и Малија на политичку ситуацију у свету, што је потврдио и Кеита у интервјуу који је дао новинској агенцији Танјуг.⁹⁹

Званична посета Јосипа Броза Тита Мароку 01.04.-

06.04.1961.

⁹⁸ Исто, Заједничко саопштење поводом посете председника ФНРЈ Републици Мали

⁹⁹ Исто, Интервју његове екселенције председника републике Мали Модибџа Кеите Агенцији Танјуг из Београда

Као и код посете Малију датум је био проблем и приликом посете Мароку. Крајем 1960. године, начелно је била договорена друга половина марта 1961. године за посету Мароку.¹⁰⁰ Детаљније није прецизирано, јер је постојала могућност да још нека од земаља западне Африке упути позив Титу за званичну посету. Већи проблем је настао када су и Гвинеја и Мароко затражили да посета не буде пре 19. марта, односно после рамазана, с тим што је Мароко инсистирао да термин посете буде од 19.03. до 25.03. због путовања султана Хасана II у Азију. О овоме је југословенска страна обавештена када су већ договорени термини посета Либерiji и Тogu, а није долазило у обзир да се прво посети Мароко, а да се затим организује повратак у Гвинеју, што би знатно одужило цело путовање, пошто се путовало бродом.¹⁰¹ Југословенска делегација је затим предложила да се посета одржи од 30.03. до 05.04.1961. и тражила хитан одговор, а планирало се и отказивање тог путовања уколико се не би пронашло решење.¹⁰² Ипак, са мароканске стране је изражено задовољство што ће термин бити усаглашен и прихваћен је југословенски предлог термина. И овај термин је затим мењан, пошто је утврђено да није добро израчунато време пловидбе од Конакрија до Казабланке, те је мароканска страна обавештена да ће врло вероватно посета морати да буде померена за један дан, односно за 31. март ујутру.¹⁰³ На крају је и тај термин померен за један дан, односно коначан термин посете је био од 01.04. до 06.04.1961. године.

Програм је предвиђао првог дана свечани дочек у Казабланки у пола 11 ујутру, где би Тито требало да се поздрави са командујућим официром почасне јединице и одржи говор. Био је предвиђен затим ручак у Рабату, а како на ручковима са мушкарцима не учествују жене, за Јованку Броз су планирани ручкови са женама званичника Марока. Први дан је планирано да буде завршен приватним обиласком града и свечаном вечером. Наредног дана планиран је пут за Мекнес и сусрети са представницима провинције, а затим одлазак у летовалиште Ифране. Трећег априла планиран је обилазак Феса а затим као у Мекнесу сусрети са гувернером провинције, а потом повратак у Ифране. Наредног дана испланиран је повратак у Рабат, где је одржан пријем код Тита са супругом Јованком,

¹⁰⁰ Исто, Шифровани телеграм амбасади ФНРЈ у Рабату 29.12.1960.

¹⁰¹ Исто, Шифровани телеграм амбасади ФНРЈ у Рабату 20.01.1961.

¹⁰² Исто, Шифровани телеграм амбасади ФНРЈ у Рабату 26.01.1961.

¹⁰³ Исто, Шифровани телеграм амбасади ФНРЈ у Рабату 22.02.1961.

а на ком се очекивало око 800 званица. Петог априла испланиран је одлазак у Казабланку, где је испланиран обилазак града и ручак, а вечеру затим организује Тито на Галебу. Наредног дана организован је свечани испраћај. Сви ови догађаји имали су и дрес код, требало је да се носи или тамно одело или црни смокинг.¹⁰⁴

Мароко је своју независност изгубио уговором у Фезу, када су његову територију поделили Шпанци и Французи. Национална борба против колонијалних сила се развијала између 1930. и 1940. године, а покренула ју је млада буржоазија. Са националним покретом повезао се и Мухамед V, султан који је преминуо месец дана уочи Титове посете Мароку. Капитулација Француске у Другом светском рату утицала је да национални покрет затражи пуну независност. Султан Мухамед V је први пут јавно подржао националне снаге у свом говору у Тангеру, што је појачало борбу. Француска је тражила од султана да осуди рад националне партије Истиклале, а пошто то није учинио, уз помоћ привржених снага из Марока су га прво протерали на Корзику, а затим је послат у заточеништво на Мадагаскар. Како је султан постао симбол жртве за национална права након ових догађаја, започела је оружана борба, са захтевом да се султан ослободи. Жестоки напади на француске војне станице новембра 1955. године, довели су до резултата, и Мухамеду V је дозвољен повратак. На ову одлуку утицала су и истовремена догађања у Алжиру. Тада су почели преговори и протекторат је укинут 6. новембра 1955., а априла 1956. потписан је и одговарајући споразум и са Шпанијом, па је Мароко коначно добио независност.¹⁰⁵

Спољна политика Марока након независности била је политика невезивања за блокове и сарадње са свим народима света, а посебно са арапским земљама. Уз то Мароко се залагао за поштовање права малих народа и немешање у унутрашње послове других земаља. Треба ипак истаћи да је упркос политичкој независности од Француске, Мароко после Другог светског рата био у високом степену економски зависан од Француске. Најважније гране мароканске привреде биле су потпуно или већим делом у рукама француског капитала. Велики број француских стручњака се налазио у свим гранама мароканског државног живота, а чак су и војска и полиција били у рукама француских

¹⁰⁴ Исто, Програм боравка у Мароку од 1. до 6. априла 1961. године

¹⁰⁵ Исто, Краљевина Мароко

инструктора. За Француску су Мароко везивали и интереси мароканске буржоазије. Слабљењу Француског утицаја у Мароку у значајној мери помогао је рат у Алжиру, који је приморао Француску да чини уступке Мароку и Тунису покушавајући да промени њихов став према националном покрету у Алжиру. Заоштравању односа са Француском допринело је и питање Мауританије, на коју Француска није желела да призна право Мароку, већ је проглашена за независну државу. Са друге стране, Шпанија није имала већег значаја у развоју Марока након његове независности.¹⁰⁶

Мароко је поклањао посебну пажњу односима са САД-ом, као фактором који му може помоћи у борби за веће осамостаљивање од Француске. Међутим, политика САД према подручју северне Африке варијала је у оквирима између сопствених аспирација и француске непопустљивости према том региону. САД нису желеле да изазивају сукобе са Француском која је и тада била важна чланица НАТО-а, али нису желеле ни да разочарају Мароко и друге северноафричке народе. Иако је прихватао сваку наклоност САД-а, Мароко није одобравао америчке ставове по сваку цену и осуђивао је сваку акцију која је показивала агресивност, као што је англо-америчка интервенција у Либану. Оно што је ипак реметило односе две земље јесу америчке базе на мароканској територији које су ту постављене на основу америчко-француског уговора, али су упркос томе амерички војници остали у Мароку. По овом питању Мароко је постигао велики успех, пошто је постигнут договор о евакуацији америчких трупа до краја 1963. године.¹⁰⁷

Земље лагера су показале спремност за успостављање пријатељских веза са Мароком одмах после проглашења независности. Мароко ипак није имао поверења према тим земљама, а уједно због обавезе према Француској, није могао без њене сагласности да ступи у било какав облик сарадње са земљама источног блока. Ипак, до 1958. године, закључени су трговински споразуми са свим земљама лагера, осим са Румунијом и Албанијом. Ово је последица појачавања курса невезивања за блокове у циљу успостављања равнотеже у односу на запад.¹⁰⁸

¹⁰⁶ Исто

¹⁰⁷ Исто

¹⁰⁸ Исто

У привредном погледу, Мароко спадао је у ред недовољно развијених земаља. Економија Марока могла се поделити на традиционалну и модерну, које су упоредо постојале. Основна карактеристика традиционалне економије је слаба развијеност и врло ниски приноси. Она запошљава око 70% укупног мароканског становништва. Насупрот њој, постојала је и модерна економија капиталистичког типа у којој су се употребљавала најмодернија средства за производњу. Она запошљава око 30% становништва, али учествује у националном дохотку са око 70%. Када је спољна трговина у питању, Мароко највише извози прехранбене производе, затим сировине и полупроизводе, а у јако малом проценту готове производе.¹⁰⁹

Југославија је признала независну краљевину Мароко 12. јуна 1956. године, а дипломатска представништва достигла су ранг амбасада 1959. године. Политичке везе међутим датирају још и пре независности Марока. У ОУН, као и у Паризу, постојали су редовни контакти са представницима мароканског покрета за независност. Југословенске делегације на заседањима Генералне скупштине ОУН подржавале су захтев Мароканаца за добијање независности, док су представници мароканског покрета отпора 1955. године учествовали у раду Конгреса за мир у Загребу. Период од независности до посете Тита Мароку обележило је интересовање левих кругова Истиклала за Југославију, као и посете разних званичника Марока Југославији и обратно. Ипак, економска сарадња до Титове посете није достигла ниво који би према процени југословенске стране одговарао могућностима и потребама два тржишта. Робна размена је била скромна са тенденцијом опадања. Неки од разлога за то били су недовољна заинтересованост југословенских спољнотрговинских предузећа за мароканско тржиште, нестабилност мароканске монете, високе цене југословенских производа, али и непознавање југословенских производа од стране пословних људи Марока, као и традиционална оријентисаност мароканских увозника на француску робу.¹¹⁰

Интерес Марока за сарадњу са Југославијом по питању техничке помоћи био је веома велики. У тежњи да се ослободи француског утицаја, Мароко је морао да реши и питање замене француских стручњака. Зато су послали захтеве Југославији у току 1959. и 1960.

¹⁰⁹ Исто

¹¹⁰ Исто

године за лекаре, пољопривредне стручњаке, економисте, па чак и фудбалског тренера за рад са репрезентацијом.¹¹¹

У заједничком саопштењу председник Тито о краљ Хасан II изразили су забринутост због погоршања међународне ситуације и потврдили своје уверење да је неопходно да се међународни проблеми решавају путем преговора, а не ослањањем на силу. Сагласили су се да је развијање конструктивне и равноправне сарадње између свих народа, без обзира на њихову величину, друштвено-економске системе, степен развоја, расне или друге разлике нужен предуслов за очување мира. Навели су да сваки народ има право да одлучује о свом унутрашњем развоју у пуној слободи и у складу са условима који му највише одговара, без икаквог притиска са стране. Сагласили су се да свака страна интервенција и свако кршење принципа немешања у унутрашње послове других држава нарочито на подручју Африке и Азије, онемогућава развијање међународне сарадње и доводи у опасност мир у свету.¹¹²

Истакли су да постојање великих разлика између економски развијених и недовољно развијених земаља представља озбиљну опасност за међународну стабилност. Сматрали су и да је пружање економске и техничке помоћи недовољно развијеним земљама у интересу свих земаља и народа, као и у интересу светске привреде као целине. Та помоћ, по њиховом мишљењу би требало да се пружа преко ОУН или путем билатералних споразума, без икаквих политичких и сличних услова, који би на било који начин крњили независност, суверенитет и равноправност држава које примају ту помоћ. Осврнули су се и на трку у наоружавању, за коју сматрају да представља сталну опасност по мир и да је дужност свих држава, великих и малих, да уложи највеће напоре како би се обуставило даље наоружавање, трајно забранили нуклеарни експерименти и приступило преговорима за постизање споразума о општем и потпуном разоружању. Истакли су да ће сваку позитивну иницијативу у том правцу подржати.¹¹³

Потврдили су своју подршку одлукама конференције у Казабланци, које су од великог значаја за ликвидацију колонијализма у свим облицима и за отклањање његових

¹¹¹ Исто

¹¹² Исто, Заједничко саопштење поводом посете председника ФНРЈ краљевини Мароко

¹¹³ Исто

последица, као и за учвршћење независности и јачање сарадње, солидарности и јединства свих афричких држава. Пружили су пуну подршку борби алжирског народа за слободу и независност и сматрали су да што пре треба да буде остварено његово право на самоопредељење. Осудили су настојања да се народу Алжира силом оружја онемогући стицање независности, што доводи у непосредну опасност мир у свету. Сматрали су да се решење алжирског питања може постићи само стварном применом права алжирског народа на самоопредељење. Поздравили су стицање независности извесног броја афричких земаља и изразили уверење да је неопходно и хитно потребно осигурати стицање независности свим оним народима, који се налазе под „колонијалним угњетавањем“. Оштро су осудили све покушаје колонијалних сила да интервенцијом, притиском и мешањем у унутрашње ствари новоослобођених земаља у циљу разбијања њиховог територијалног интегритета, поново наметну своју доминацију и онемогуће учвршћење независности и нормалан развој тих земаља. У вези са тим, истакли су да је хитна потпуна ликвидација колонијализма неодложан задатак међународне заједнице. Осудили су настојања колонијалних и империјалистичких сила да спрече независан развој и разбију територијални интегритет Конга. Позвали су на хитно повлачење колонијалиста, за које сматрају да је једино решење конгоанске кризе, а затим и кажњавање организатора и извршилаца убиства Патриса Лумумбе и његових сарадника. Овome би даље, по њиховом мишљењу, требало да следи поштовање независности, интегритета и јединства Конга, као и омогућавање нормалног рада легалних институција Конга, на челу са владом Антоана Гизенге.¹¹⁴

На крају, два лидера су размотрила дотадашње резултате сарадње две земље на политичком, економском, техничком, културном и другим пољима и са задовољством су установили да су се пријатељски односи две земље у прошлости успешно развијали. У складу са тим, констатовали су и да постоји обострана жеља и повољне могућности за даље развијање сарадње. На првом месту су сматрали да треба уложити напоре за повећање трговинске размене и сарадње на научно-техничком пољу, укључујући и слање разних стручњака на обучавање и усавршавање како југословенских Мароко, тако и

¹¹⁴ Исто

мароканских у Југославију. Краљ Хасан II је са задовољством прихватио позив југословенског председника да посети Југославију.¹¹⁵

У говорима које је Тито одржавао, биле су присутне исте идеје као и у говорима које је одржавао у земљама које је претходно посетио. Истакао је да се у Југославији са симпатијама пратила борба народа Марока за остварење независности. Такође, навео је да су две земље од првог дана успоставиле пријатељске међусобне односе, за шта сматра да је заслужна сличност у тежњама два народа за успостављање сарадње на основама независности, равноправности, немешања у унутрашње ствари других држава и међусобних поштовања свих народа, као и залагање обе земље за мир у свету. Констатовао је да се ти односи шире и учвршћују. Тема говора свакако је била и међународна затегнутост и стална опасност од избијања ширих оружаних сукоба. Упозорио је на нарочито опасна настојања појединих држава да путем силе решавају међународне проблеме и да силом спречавају ослобађање потчињених народа, не би ли тако одржали колонијални систем. Као примере за то навео је првенствено Алжир, као државу која се граничи са Мароком, а затим и Конго.¹¹⁶ У оба случаја осудио је колонијалне силе, што су касније учинила оба лидера у заједничком саопштењу.

Званична посета Јосипа Броза Тита Тунису 09.04.- 14.04.1961.

И Тунис је, као већински муслиманска држава тражио да се посета одржи од 19. марта 1961. године, након рамазанског поста. Ово иницијално није одговарало југословенској делегацији на челу са Титом, која је желела да се та посета обави и пре, међутим није могла да прецизира датум крајем 1960. године, када је стигао овај захтев из Туниса.¹¹⁷ Како су упоредо текли преговори и са Мароком, постојала су два могућа

¹¹⁵ Исто

¹¹⁶ Исто, Одговор председника Тита на здравицу краља Хасана II

¹¹⁷ Исто, Шифровани телеграм амбасади ФНРЈ у Тунису 17.12.1960.

термина посете, од 9. до 14. априла, што се и догодило, а други термин је био од 2. до 8. априла¹¹⁸, који би важио за случај да је посета Мароку била отказана.

Програм пута подразумевао је свечани дочек првог дана, размену одликовања, обилазак града Туниса, историјског локалитета Картагине, затим полагање венаца на споменик мученика, а први дан био је завршен вечером у част Јосипа Броза Тита. Другог дана био је планиран Титов говор у Парламенту, а затим посета Набеулу и Хамамету. Наредног дана, 11. априла, планиран је ручак у згради Парламента и посета музеју у истој згради. Истог дана предвиђена је и посета седишту партије Неодестур, а за вече је била резервисана представа фолклора. За наредни дан био је заказан разговор са алжирским представницима, а увече је организован пријем у хотелу Мажестик. Четрнаестог априла предвиђена је посета насељу Ел Кадра, а затим и граду Каируану, а за вече је био предвиђен одлазак у Монастир и приватна вечера. Последњег дана била је предвиђена шетња кроз Монастир, интимни ручак са Бургибом и свечани испраћај.¹¹⁹

Тунис је од 1881. до 1956. године био под француском управом. Протекторат Француске проглашен је уговором у Бордоу. За време Другог светског рата Тунис је био једно време окупиран од стране Немаца, али је остао савезник Француске под утицајем Неодестура и помогао савезницима у рату кроз читав његов ток. У Тунису се због оваквог става очекивала аутономија, која би временом прерасла у независност од Француске. Међутим, Француска није показала намеру да подржи овако нешто, па су Тунижани схватили да је неопходна борба за независност, што је и одлучено на Конгресу 1946. године, када су остаци Старог Дестура и Неодестур прогласили намеру да се заједнички боре за независност. Уследиле су прве репресалије француске управе и са писмом председника владе Плевена од 1951. године, којим се истиче да се неће мењати директа управа која треба да гарантује чврсте туниско-француске везе, постало је јасно да нема говора о самоуправи, а још мање о независности. И даље су трајали оружани сукоби када је 1954. године декларацијом Мендес Франса призната унутрашња аутономија Туниса. Вођа борбе за независност био је шеф Неодестура Хабиб Бургиба, који је из изгнанства руководио покретом отпора. Он је 20. марта 1956. године потписао Протокол са

¹¹⁸ Исто, Шифровани телеграм амбасади ФНРЈ у Тунису 21.01.1961.

¹¹⁹ Исто, Програм посете Тунису

Француском по коме се Тунису признаје независност. Бургиба је пристао на аутономију као фазе ка добијању независности, што је изазвало револт у арапском свету и протесте против Бургибе. Тунис је новембра 1956. године примљен у УН, а туниска скупштина је 25. јула 1957. године одлучила да укине монархију и прогласи републику, чији је први председник постао дотадашњи председник владе Хабиб Бургиба.¹²⁰ Југословенска власт је упркос сукобу са Француском у борби за независност, као и тада актуелним догађајима у Алжиру оцењивала унутрашњу ситуацију у Тунису врло стабилном, за шта је био заслужан и сам Бургиба.

Од стицања независности дошло је до важних друштвено-привредних реформи у Тунису. Укинута су француски и верски судови и створен је општи децентрализовани судски систем. Донет је Закон о личном статусу августа 1956. године и његови најважнији ставови односе се на еманципацију жене, укидање полигамије, увођење судског развода брака, пристања жене на брак, захтев за минимални годишњи узраст за закључење брака, право жене да тражи развод, право на алиментацију итд. Уведено је право гласа за жене и у пракси једнаке плате за једнаки рад. Донет је и Закон о заштити пољопривредних радника, право на синдикално удруживање и гарантовање минималне плате. Политика пуне запослености је усвојена као принцип и у складу са тим основан је Савет за борбу против незапослености. Уведено је социјално осигурање, дечији додатак, изграђивани су јефтини раднички станови финансијском подршком владе или организацијом задруга које су добијале кредит на 30 до 50 година уз 2% камате итд.¹²¹

Поред свега овога, проблем Туниса била је видно заостала привреда, са како се наводи, свим траговима које иза себе оставља колонијализам. Присуство Француске је за неколико деценија створило од Туниса потпуно зависну земљу на економском плану, пошто је развита његове привреде усмеравао онако како је то одговарало интересима Француске. Последице су се најбоље могле увидети након што је Тунис добио независност. Услед затегнутих политичких односа дошло је до наглог прекида давања помоћи од стране Француске. То је изазвало и убрзану реакцију протеривања француских трупа и уклањање Француза са руководећих положаја у администрацији и привреди.

¹²⁰ Исто, Монографија о Тунису

¹²¹ Исто

Имајући све ово у виду, могло се рећи да Тунис практично није имао никакву индустрију. Пољопривреда је била зависна од климатских услова, а енергетска и сировинска база је била врло оскудна, што је утицало на јаку зависност Туниса од иностранства.¹²²

Југославија је била прва земља са којом је Тунис 1957. године склопио директни платни споразум, а 1959. године, Југославија је заузела пето место у туниском увозу. До Титове посете, Тунис је имао око 30 билатералних споразума. Интересантно је да се Тунис није посебно залагао за економско повезивање са арапским земљама, те размена скоро да није ни постојала, поготово ако се искључе Мароко и Алжир, са којима се увоз и извоз обављао кроз зону франка. Са друге стране, приметна је била офанзива земаља Источног блока према Тунису, чије су трговачке мисије радиле у Тунису годинама, а разне видове помоћи, као и кредите, Тунис је добијао од САД-а¹²³

Туниска спољнополитичка концепција изражава се у принципу невезивања за блокове односно принципу слободне и једнаке сарадње. Оно што је делимично довело до оваквог става била је криза у односима са Западом због Алжира и одбијање Американаца да продају оружје Тунису због солидарности са Француском. До тада је Бургиба подвлачио своје припадништво и солидарност са Западом, а од тада се врло ретко могу чути ставови Туниса по светским питањима као што су разоружање, хладни рат и сл.¹²⁴

Тунис се залагао за мирну деколонизацију, тј. такву процедуру која не би прекинула могућност сарадње са земљом колонизатором. Овакав став произишао је из туниског искуства, односно ослобађања у етапама, као и концепције да је у интересу новоослобођених земаља и по цену уступака неоколонијализму да не кидају све везе са Западом. Ипак, став према колонијализму није позитиван, већ Тунижани сматрају да је он један од главних узрока нестабилности. У складу са тим Тунис је једна од најангажованијих земаља у алжирском питању. Осим тога што се на граници Туниса води рат, на његовој територији се налазило и око 15000 војника са базама, болницама, официрским школама итд. Осим тога, у Тунису је живело око 150000 алжирских избеглица, а преко Туниса се довозило оружје из иностранства за потребе алжирских

¹²² Исто

¹²³ Исто

¹²⁴ Исто

јединица. Често, иако туниска влада то не жели, се догађају сукоби на граници, где алжирске јединице нападају француске, а затим се поново повлаче на туниску територију. Отуда су се дешавали и бројни инциденти упада француских јединица у Тунис, бомбардовања туниских пограничних насеља итд¹²⁵. Такође, битно је истаћи да се седиште алжирске владе налазило у Тунису, осим министарства спољних послова, које се налазило у Каиру. Све ово доводило је Тунис у незгодну ситуацију, поготово када се узме у обзир да су и све акције Запада према Алжиру пролазиле кроз Тунис, док је свака акције Алжира ка интернационализацији проблема такође на неки начин морала да прође кроз Тунис. Стога не чуди врло неусаглашен и контрадиктуроан туниски став према националном покрету Алжира (ФЛН). Бургиба је у алжирском питању хтео да очува премисе будућих односа са Француском, интересе Запада и сарадњу са Алжиром. Такође и јавно мњење у Тунису је на алжирско питање гледало као на питање услова за постојање туниске независности. Сентиментално се гледало на Алжир, као братску арапску земљу, те је постојала доза солидарности. Ипак, присуство алжирског националног покрета на територији Туниса вршило је осетан притисак на туниску владу, те је стога постојала и извесна доза страха од евентуалне француске инвазије из Алжира. Сматрало се и да би у случају победе Француске у Алжиру, независност Туниса била ограничена.¹²⁶

Стога је Тунис покушао да наметне мирно, компромисно решење којем бисе алжирско питање решавало постепено, по етапама, чиме Француска не би била комплетно одстрањена из северне Африке, односно у чијим би оквирима било могуће ограничити развој револуционарних тенденција у Алжиру. Из овога су произишли апели Бургибе и мароканског султана за споразумевање, који су доводили и до јавне критике крутости алжирског покрета, па и до притисака на њега да прихвати преговоре, а повремено је ограничавано и дотурање оружја. Било је предлога да Тунис уђе у Француску заједницу или да се створи француска северноафричка заједница под условом давања независности Алжиру. Ове идеје су пропале, па се Тунис окренуо тактичком дозвољавању помоћи са

¹²⁵ То су били инциденти који су довели до укидања француске финансијске помоћи Тунису

¹²⁶ Исто

истока, првенствено СССР-а и Кине Алжиру преко његове територије, не би ли на тај начин извршио притисак на Запад за решавање алжирског питања.¹²⁷

Односи Туниса и Југославије су од стицања независности били у константном успону. На привредном плану, размена је уочи Титове посете достигла ниво од око 3 милиона долара, што је преко шест пута више у односу на 1956. годину. Две земље делиле су мишљења по низу питања, пре свега антиколонијализму, проблему Алжира, помоћи неразвијеним земљама, попуштању међународне затегнутости и др. Све наведено ишло је у прилог даљој широј сарадњи две земље.¹²⁸

У заједничком саопштењу констатовано је да се трговинска, техничка, научна и културна размена између две земље развија повољно и на обострану корист. Позитивно су оценили саму посету, за коју сматрају да је допринела бољем узајамном разумевању обостраних искустава и подстицању сарадње између две земље. У циљу развијања и повећања размене између две земље, сагласили су се да се закључе споразум о техничкој и научној сарадњи и културни споразум. Предвиђено је да се поведу преговори о дугорочној сарадњи на привредном пољу.¹²⁹

Два председника су изразила своје чврсто уверење да је у области међународних односа поштовање принципа независности, равноправности, територијалног интегритета и немешања у унутрашње ствар неопходно за учвршћење мира и остварење истинске сарадње између држава и народа. Потврдили су своју привженост праву свих народа на слободан развој без обзира на њихов политички, економски и друштвени поредак. Исто тако изразили су своје уверење да се међународни проблеми могу и треба да се решавају на миран начин путем преговарања, осуђујући било какво прибегавање претњама и сили и придржавајући се начела и циљева Повеље УН.¹³⁰

Услед претњи миру које су биле актуелне, два председника су сматрала да политика невезивања за блокове омогућавала да се оствари важан допринос у очувању мира и

¹²⁷ Исто

¹²⁸ Исто

¹²⁹ Исто, Заједничко југословенско-туниско саопштење

¹³⁰ Исто

учвршћивању међународне безбедности. У том погледу су сматрали да све неангажоване земље могу да врше значајан утицај координацијом својих акција и приближавањем својих ставова.¹³¹

Са задовољством су констатовали напредак који је остварен ослобођењем многих народа Африке и стицањем њихове независности. Сматрали су да процес деколонизације, за који су веровали да представља императив тог времена, треба што пре коначно да се елиминише у свим његовим облицима и на свим територијама где је он постојао, нарочито у Африци и Азији. У складу са овим ставом, подржали су све оне народе који се боре за еманципацију и ослобођење. Такође, осудили су расну дискриминацију и политику апартхејда. Када је Конго у питању, изразили су забринутост због континуираних нереда и нестабилности у тој земљи и сматрали су да решење те кризе захтева хитно окончање иностране интервенције и мешања, затим убрзање и остврење процеса деколонизације, као и одлучну примену резолуција Савета безбедности Генералне скупштине УН, посебно у погледу повлачења свих колонијалистичких елемената.¹³²

Једна од тема био је и проблем помоћи недовољно развијеним земљама. Председници су се сагласили да је постојала велика неравномерност, која је делила свет на високо развијене и недовољно развијене земље и да је као таква била претња миру и стабилности. По том питању су сматрали да повећање помоћи недовољно развијеним земљама, без икаквих политичких услова, треба да представља важан допринос учвршћивању мира, успостављању складних односа између народа и слободне и равноправне сарадње између држава.¹³³

Осврнули су се и на трку у наоружању, за коју су сматрали да је треба обуставити и забранити употребу нуклеарног и термонуклеарног оружја, као и експерименте са њима у циљу остваривања општег и потпуног разоружања који би допринели миру. Сагласили су

¹³¹ Исто

¹³² Исто

¹³³ Исто

се да две државе треба да уложи највеће могуће напоре за постизање међународних споразума у том правцу, као и да подрже сваку позитивну иницијативу у том правцу.¹³⁴

Велика пажња, наравно посвећена је алжирском проблему и два председника су размотрила његове различите аспекте. Сматрали су да настављање рата представља озбиљну претњу миру и међународној безбедности. Потврдили су пуну подршку алжирском народу у његовој борби за ослобођење и изразили су своју солидарност са привременом алжирском владом, као представником интереса алжирског народа, у акцији коју је она водила у циљу осигурања права Алжира на самоопредељење и независност. Такође, сматрали су да само преговори између привремене алжирске владе и француске владе могу довести до окончања рата и постизања праведног решења овог проблема на основу самоопредељења и независности.¹³⁵

Саопштење је закључено мишљењем да је посета била веома корисна и са задовољством се ишчекивала посета Хабиба Бургибе Југославији.

Јосип Броз Тито се приликом посете Тунису састао и са председником савета привремене владе алжирске републике Ферхатом Абасом 12.04.1961. године. Том приликом, њих двојица су разменили мишљење о актуелној ситуацији који се тичу борбе алжирског народа за независност. На почетку разговора потврдили су гледишта садржана у саопштењу поводом посете Ферхата Абаса Југославији јуна 1959. године. Истакли су да је борба алжирског народа чинила део борбе за ослобођење Африке и одговарала је начелима и циљевима Повеље УН. У складу са тим, подвукли су и значај резолуције Генералне скупштине УН којом се признаје право алжирског народа на слободу одлучивања и независност, а на бази поштовања јединства и интегритета његове територије. Два председника су изразила и уверење да се алжирски проблем може решити само путем преговора између француске владе и привремене владе алжирске републике у оквиру права на самоопредељење и независност и поштовања територијалног интегритета Алжира. Сматрали су да би такво решење несумњиво допринело остварењу и учвршћењу мира у северној Африци и у свету уопште. На крају заједничког саопштења поводом овог

¹³⁴ Исто

¹³⁵ Исто

разговра, председник Абас је у име привремене владе и народа Алжира, одао признање народима и влади Југославије за подршку и помоћ коју пружају алжирском народу у његовој борби за националну независност. Тито је потврдио решеност народа и владе Југославије да се настави са пружањем своје подршке и помоћи народу Алжира.¹³⁶

Говори које је Тито држао у Африци садржавали су исте идеје као и заједничко саопштење и као и говори које је одржавао у државама које је претходно посетио на овом пропутовању. Тако се у свом дугом говору у Парламенту Туниса, првобитно осврнуо на Југословенски пример достизања слободе и независности у Другом светском рату на крвав начин. Навео је да је та борба била тешка, али да су исто тако били тешки напори да се обнови земља и да се створи нов основ за њену успешну изградњу и индустријализацију. Навео је и то да је предратна Југославија била неразвијена земља и да се и „оно мало индустрије што је постојало било претежно у рукама иностраних капиталиста.“ Истакао је да су у шеснаестогодишњем послератном периоду народи Југославије постигли велике успехе у изградњи своје земље, упркос тешкоћама, као и да је првих 5,6 година изискивало велике напоре.¹³⁷

Наредна тема коју је обрађивао јесте тема мира, потреба за мирољубиво решавање спорних међународних проблема и за акзивну и мирољубиву коегзистенцију између народа и држава без обзира на њихове унутрашње државне системе. За те циљеве, како наводи, неопходно је поштовање принципа независности, равноправности и немешања у унутрашње ствари других земаља. У том смислу, наравно највише времена посветио је колонијализму, односно потреби да се он ликвидира у свим његовим облицима, затим савладавању неравномерности у економском развоју света, као и потреби да се економски и технички помогну неразвијене земље и на крају, обустављању трке у наоружавању, тј. разоружавању света и забрани експеримената нуклеарним оружјем и употребу нуклеарне енергије у ратне сврхе уопште. Када је колонијализам у питању, највише пажње у свом говору у Парламенту Туниса посветио је Алжиру и Конгу.¹³⁸

¹³⁶ Исто, Заједничко саопштење председника савета привремене владе Алжира Ферхата Абаса и Јосипа Броза Тита

¹³⁷ Исто, Говор председника Тита у Туниском парламенту

¹³⁸ Исто

Званична посета Јосипа Броза Тита Уједињеној Арапској Републици 17.04.-22.04.1961.

Још новембра 1960. године, када је цело путовање било кранирано, како је наведено у овом раду, није се знало које ће то државе Тито посетити у току ове турнеје. Ипак у шифрованим телеграма који су слати југословенској амбасади у Каиру налаже се амбасадору Дугоњићу да лично посети председника УАР Гамала Абдела Насера и упозна га о Титовој намери да посети неке земље западне и северне Африке. Тада није откривено које су тачно земље у питању, пошто су разговори били у току, али је изражена Титова жеља да се сретне са Насером при повратку са тог путовања, како би са њим разменио утиске са те своје прве посете западној Африци. Као номиналан термин наведен је крај марта или почетак априла.¹³⁹ Крајем јануара дати су предлози за два термина услед истовремених преговора са Мароком и Тунисом, који нису били до детаља договорени, а постојала је и могућност да се једно од та два путовања и откаже, о чему је било речи у одељцима о посети Мароку и Тунису. Предложени термини били су од 17. до 22. априла, што је подразумевало одлазак у Тунис, а у супротном, предложен термин био је од 11. до 17. априла.¹⁴⁰ Како су обе наведе посете одржане, посета Уједињеној Арапској Републици била је одржана од 17. априла.

Што се саме посете тиче, Насер је почетком фебруара 1961. године преко амбасаде упитао да ли Тито жели негде посебно да отпутује у УАР-у, одговорено је да Тито жели разговоре са Насером, а што се посете одређених места тиче, првобитно је она остављена домаћину на вољу, али када је 6. фебруара утврђено тачно време доласка за 17. април у 11 часова ујутру, изражена је жеља да се посете неки од нових објеката у УАР-у, које Тито

¹³⁹ Исто, Шифрован телеграм амбасади ФНРЈ у Каиру 26.11.1960.

¹⁴⁰ Исто, Шифровани телеграм амбасади ФНРЈ у Каиру 21.01.1961.

раније није посетио.¹⁴¹ Осим тога, за чланове званичне пратње необавезно је напоменуто да би могли евентуално на дан или два да посете Луксор.¹⁴²

Програм за први дан предвиђао је свечани дочек у Александрији уз ескадрилу млазних авиона и испаливање плотуна. Увече је организована приватна вечера. Наредног дана био је предвиђен састанак шефова држава у вили председника Насера. Следећег дана, 19. априла, био је предвиђен одлазак у Каиро возом, где је био приређен свечани дочек и вечера. Сутрадан се одлазило на излет бродом у делту Нила, а у вечерњим сатима планиран је одлазак до Пирамида и присуствовање представи „Звук и светлост“, затим концерту симфонијског оркестра и вечера. Двадесет и првог априла био је планиран пријем југословенске колоније и вечера. Последњег дана планиран је свечани испраћај у Каиру и одлазак специјалним возом у Александрију. У Александрији је планиран ручак, а затим и свечани испраћај у луци.¹⁴³

И за овај пут, као и за остале, припремљена је монографија о држави која се посећује. Оно што је разликовало монографију УАР од осталих је то што је она подељена на две велике целине, једна се бавила унутрашњом политиком, а друга спољном политиком. Разлог за овакву поделу и детаљнију монографију о УАР представља чињеница да је Тито већ у два наврата боравио у тој земљи, те је она боље упозната од осталих у којима је боравио.

Револуција 1952. године у Египту је имала одраза на међународни положај и спољнополитичку оријентацију Египта, односно касније УАР. Нарочито у периодима заоштравања и директних сукоба арапских земаља Блиског Истока и Запада¹⁴⁴ Египат је наступао у улози борбеног предводника арапског света. Стабилизацијом и отклањањем опасности од агресије, избили су унутрашњи проблеми, на првом месту проблеми убрзања привредног развитака у циљу ослобађања од тешке заосталости. Ово је било важно и за спољну политику јер би решавањем тог проблема, УАР могао да задржи најистакнутије

¹⁴¹ Тито је у два наврата пре овог путовања био у УАР-у. Први пут од 28.12.1955. до 06.01.1956. и други пут од 20.02 до 28.02.1959.

¹⁴² *Исто*, Шифрован телеграм амбасади ФНРЈ 06.02.1961.

¹⁴³ *Исто*, Програм боравка председника ФНРЈ Јосипа Броза Тита у УАР.

¹⁴⁴ Као што су напад на Египат, револуција у Ираку, искрцавање америчких трупа у Либану итд.

место међу арапским земљама. Сама УАР коначно је створена јула 1960. године, а формирала ју је политичка организација Национална унија. Иницијатива за стварање уједињене државе дошла је од стране Сиријаца, а разлог за њено настајање је била потреба да се у блоковски подељеном свету сачува независност и настави са дотадашњом политиком позитивне неутралности. Ипак правог програма није било још увек у периоду Титове посете, али су руководиоци УАР говорили о демократском, социјалистичком и кооперативном друштву, али како то друштво треба да изгледа, није било сасвим јасно. Основу за државно уређење земље поставио је привремени устав донет 1958. године у Дамаску. Према њему, УАР је био демократска, независна, суверена република, а њен народ био је део арапске нације. Председник је био шеф извршне власти, именовао је подпредседнике и министре, а имао је право и да их разреши дужности. Имао је право и да предлаже законе и да стави вето на њих. Био је врховни командант оружаних снага. Законодавна власт била је поверена Народној скупштини, која је имала 600 посланика, 400 из Египта и 200 из Сирије.

Привредни живот Египта од 1956. године, до Титове посете може поделити у две фазе. У првој фази, непосредно пре и после суецке агресије (1956/1958), целокупни привредни живот земље одвијао се у знаку економског притиска и блокада појединих земаља Запада, на челу са Великом Британијом и Француском. Са друге стране, влада Египта је настојала да путем повећања инвестиционих улагања у индустрију убрза привредни развој земље. У том периоду, земље Источног блока, нарочито СССР, користећи актуелну ситуацију, продиру на тржиште Сирије и Египта и учвршћује своје привредне позиције у тим земљама. Земље источног блока заузимају све значајније место у УАР у том периоду. У другој фази, која је започела са стварањем УАР, приступило се спровођењу интензивнијег програма привредног, а нарочито индустријског развоја земље. У том периоду приметнија је већа улога државе, која се, нарочито у Египту, огледала у учвршћењу система централистичког управљања привредом увођењем планирања у привредном развоју, стварањем и развијањем државног сектора у индустрији, транспорту, спољној трговини и банкарству, интервенцији и контроли државе у свим важнијим областима привредне делатности уопште. Упоредо са тим, постепено су се сређивали односи УАР-а са Западом, а то је довело и до заоштравања конкурентске борбе између оба

блока. У циљу обезбеђења спровођења привредне политике, влада је извршила национализацију капитала, и страног и домаћег.¹⁴⁵¹⁴⁶

Однос УАР-а са Југославијом је био интензиван и у том периоду спадао у једне од југословенских најбољих међудржавних односа, који је пружао перспективу на дугорочну сарадњу у свим областима. Основа за сарадњу две земље налазила се у међународном и унутрашњем положају УАР, као и историјској улози и месту које је ФНРЈ имала у међународном животу у условима борбе Арапа и осталих подређених народа против империјализма и борбе за очување мира на принципима политике активне коегзистенције. Постојали су услови за што ширу сарадњу са УАР у периоду Титове посете. Политичка сарадња две земље је дала бројне резултате. Југословенске власти су наводиле да је у свету прихваћена чињеница да су односи Југославије и УАР у много чему служиле као пример односа две земље. Интензивном развоју допринели су пре свега сусрети два председника, којих је до Титове посете 1961. године било чак 8. Осим тога, било је узајамних посета и високих државних руководиоца. Привредни односи Југославије са Сиријом и Египтом су се заснивали на инструментима који су закључени са сваком од ових земаља посебно. Постојала су два различита привредна система УАР, па је тако Сирија спроводила либералну политику на подручју спољне трговине, коју је спроводила и пре уједињења, а Египат је био принуђен да врши државну контролу у спољнотрговинском и девизном пословању. У периоду од 1956. до 1960. године, робна размена између Југославије и Египта имала је сталну тенденцију повећања.

План културне сарадње се константо ширио. У периоду од јула 1960. до краја 1961. године, била је предвиђена размена по пет научних радника, сарадња између универзитета и међусобне посете професора. Предвиђено је и примање два лектора за арапски језик на универзитетима у Београду и Сарајеву и два лектора за српскохрватски језик на Високој школи у Каиру. Одобрено је и по 10 стипендија за студенте из УАР и Југославије. Била је предвиђена и размена преведених дела из књижевности, науке и културе, снабдевање

¹⁴⁵ Законом из 1957. Секвестрирана је сва енглеска, француска и аустралијска имовина (преко 1500 предузећа). Национализоване су енглеске, француске и аустралијске банке, осигуравајућа друштва, спољнотрговинске организације итд. Са друге стране национализоване су и две утицајне домаће банке Народна и Миср банка.

¹⁴⁶ Исто, Монографија о УАР

потребном литературом Високе школе за стране језике у Каиру, сарадња архивских установа и сл. Договорен је био и долазак у Југославију филмског радника из УАР на Пулски фестивал и фестивал документарног филма у Београду, као и организовање у три већа града Југославије и УАР недеље филма у циљу размене краткометражних филмова. На пољу спорта је договорена размена спорских тимова у разним спортским гранама. Југословенска страна је у оквиру културне сарадње изразила и спремност да учествује у спашавању споменика културе на територији Нубијем којој је претила опасност од потапања после изградње Асуанске бране.¹⁴⁷

У заједничком саопштењу, два председника су потврдила изјаве које су, приликом ранијих посета УАР-у и ФНРЈ или у другим приликама, заједнички давали о главним нерешеним међународним проблемима.

Поводом стране интервенције у Куби, два председника су 19.априла 1961.године дали следећу заједничку декларацију:

„Пошто смо пажљиво размотрили недавно и садашње акције стране интервенције у Куби, која се спроводи слањем оружја и пружањем друге помоћи инвазионим елементима, као и коришћењем стране територије од стране ових елемената, ми смо са највећим жаљењем дошли до закључка да ови акти представљају напад на независност Кубе, негирање начела Уједињених нација и нарушавање светског мира, што захтева одлучан став и предузимање хитних корака од стране светске заједнице народа. Ми зато поново изражавамо огорчење и дубоку забринутост наших земаља и народа због ових поступака, као и њихову решеност да предузму све могуће мере и да пруже сваку могућу помоћ, како би се одмах обуставила страна интервенција и сачувала независност Кубе.

Ми смо потпуно свесни да су ови догађаји снажно потресли свет и уверени смо да ће се сви мирољубиви народи окупити око заставе разума, правичности и поштовања права у међународним односима.“¹⁴⁸

¹⁴⁷ Исто

¹⁴⁸ Исто, Заједничко саопштење председника ФНРЈ Јосипа Броза Тита и председника УАР Гамала Абдела Насера

Два председника су потврдили своје гледиште да настојања да се међународна питања ослањањем на силу или мешањем у унутрашње ствари других представљају непосредну опасност по светски мир. Они сматрају да све земље треба да се заложе за пуну афирмацију принципа независности и раноправности у односима међу државама, за елиминсање силе из међународних односа и за решавање свих отворених међународних питања и спорова искључиво путем мирољубивих преговора.¹⁴⁹

Председник Тито и председник Абдел Насер размотрили су даље најновији развој ситуације у вези са проблемима разоружања Конга, Алжира, Палестине и Лаоса.

Они су сматрали да је неопходно потребно удвостручити напоре да се постигне потпуно и опште разоружање и да се материјална средства света усмере у правцу конструктивних напора, мира и среће човечанства.

У погледу Конга два председника су изразила жаљење због неуспеха Уједињених нација да примене своје резолуције којима се подржава независност, јединство и територијални интегритет ове земље и нагласили су нужност примене ових резолуција, без колебања и даљег одлагања. Они су изразили гледиште да је потребно уложити напоре да би се пружила сва могућа помоћ легалној влади Конга, чији је председник Антоан Гизенга.¹⁵⁰

Шефови две државе су са забринутошћу размотрили све препреке које онемогућавају настојања да се обустави рат у Алжиру. Истакли су да се мир у Алжиру може постићи само остварењем легитимних права алжирског народа, за које је, како се наводи, тај херојски народ платио скупу цену, подносећи жртве током седам дугих година оружане борбе.

Два председника су потврдила своје раније изјаве у којима су дали подршку пуној рестаурацији права палестинских Арапа.¹⁵¹

¹⁴⁹ Исто

¹⁵⁰ Исто

¹⁵¹ Исто

Што се тиче Лаоса они су потврдили своје гледиште да тада актуелна криза треба да се реши на бази стриктног поштовања независности ове земље, њене неутралности и потпуног немешања у њене унутрашње ствари.

Шефови две државе у вези са овим поново су истакла своје гледиште о потреби хитног и дефинитивног ликвидирања колонијализма у свим облицима, као једног од главних извора међународне нестабилности која је угрожавала светски мир.

Два председника су изразила дубоку забринутост због неповољног развоја међународних односа и њиховог опасног погоршавања које су изазвали актуелни догађаји. У вези с тим, два председника су сматрала да су неходне консултације између неангажованих земаља у циљу учвршћења светског мира, очување независности свих народа и отклањања опасности од интервенције у унутрашње послове других.¹⁵²

Ове консултације су биле усмерене и на јачање економске, културне и техничке сарадње, на корист народа ових земаља и светске заједнице.

Два председника су поново размотрила односе између Југославије и Уједињене Арпаске Републике и изразили потпуно задовољство развојем тих односа. Они су такође изразили своју решеност и решеност својих влада да и даље унапређују ове односе на свим пољима.

Закључак

У јеку хладног рата Југославија је желела да одржи неутралан курс, али истовремено и да постигне политички утицај приближавањем новоослобођеним земљама и тешњом сарадњом са њима. Управо то су били једни од циљева овог Титовог пропутовања у Африци 1961. године. Подржавањем ослободилачких покрета широм Африке и Азије, Југославија је у тим државама стекла статус пријатељске земље, што је био први корак ка приближавању тим земљама. Са процесом деколонизације и стицањем независности

¹⁵² Исто

великог броја афричких и азијских држава, југословенска подршка тим државама није опадала, између осталог и због њене тежње да окупи ванблоковске државе у један фронт у циљу заједничког наступања. Са друге стране, постојала је идеја офанзивног приступа тржиштима новоослобођених земаља на којима би се пласирала југословенска роба, која није могла лако да буде пласирана у Западним земљама, у циљу стабилизације спољнополитичке размене Југославије. Ова идеја је била далеко од реалности, пошто новоослобођене сиромашне државе, нису ни близу могле да испуне југословенска очекивања.

На путовање дуго 72 дана, Тито је кренуо бродом „Галеб“, а прва земља коју је посетио била је Гана у коју је стигао 28. фебруара 1961. године. Уследиле су посете Тогоу, Либерiji, Гвинеји, Малију, Мароку, Тунису и Уједињеној Арапској Републици. У свакој од ових земаља је свечано дочекана југословенска делегација на челу са председником Титом и у посети свакој држави се задржао дуже од два дана, осим у Малију, где је био практично један дан. У свим овим државама Тито је желео да остави утисак инсистирањем на коришћењу луксузних кола, затим посећивањем објеката које су Југословени изградили или посећивањем југословенских радника и поклонима који су показивали успех југословенске индустрије, као на пример аутомобил марке „Фиат“ 1100, али и амбулантна кола, рендгени итд.

По повратку са путовања, Тито је изјавио да је југословенска делегација била импресионирана тиме што су народи Африке знали за Југославију, за њену мукотрпну историју, жртве које је југословенски народ дао за слободу. Како је навео, то је био разлог за топао пријем у земљама Африке, пошто обзиром на сличну историју Југославије и земаља Африке, били су сигурни да југословенска страна разуме њихове тешкоће и да немају лоше намере према њима. Навео је да се на путовањима Југославија још упорније залагала за очување мира и остварење сарадње међу народима у свету.

Интересантно је да се у свим заједничким саопштењима и Титовим говорима у наведеним државама уочавају исти кључни моменти. Пре свега то је став да се међународна питања не решавају ослањањем на силу или мешањем у унутрашње ствари друге државе, што представља непосредну опасност по светски мир. Затим залагање за пуну афирмацију принципа независности и равноправности у односима међу државама и

потпуно елиминисање силе из међународних односа. У том смислу, Тито је истицао да је важно да се учине напори у циљу постизања потпуног разоружавања.

Колонијализам је сасвим логично био једна од главних тема његових говора, поготово када се узме у обзир да је већина држава које је посетио извојевала независност од колонијалних сила свега неколико година пре путовања. У том периоду, актуелна питања била су алжирско питање и питање Конга, којима је посвећивана велика пажња у говорима, а Француска и Белгија су осуђиване као колонијалне силе у складу са поменутим ставом да се међународна питања не решавају силом или мешањем у унутрашње ствари друге државе. Питање Конга стимулисало је и сарадњу независних афричких земаља и актуелизовало питање доследнијег спровођења начела Повеље ОУН у погледу територија под старатељством. Како је колонијализам препознат као један од главних извора међународне нестабилности, Тито је истицао да је хитно потребно да се он ликвидира у свим облицима. Осим Колонијализма, у говорима је осуђивана и политика апартејда која се спроводила у Јужноафричкој унији.

Такође, у говорима се уочава апел за помоћ неразвијеним земљама и указује се на превелики јаз између развијених и неразвијених, који је такође један од извора нестабилности. Истиче се да помоћ треба да буде без икаквих политичких или било каквих других интереса и да је развијање конструктивне и равноправне сарадње између свих народа, без обзира на њихову величину, друштвено-економске системе, степен развоја, расне или друге разлике нужен предуслов за очување мира.

Резултат свих ових посета јесте било јачање политичког утицаја Југославије, упознавање нових држава и ширење односа са њима на свим нивоима: политичком, економском, научно-техничком, привредном итд.

Извори и литература:

1. Необјављени извори:

Архив Југославије, Кабинет Председника Републике

Архив Југославије, Централни Комитет Савеза Комуниста Југославије

2. Литература:

Д. Богетић, *Нова стратегија спољне политике Југославије 1956-1961*, Београд 2006

Љ. Димић, Југославија и Хладни рат. Огледи о спољној политици Јосипа Броза Тита (1944-1974), Београд 2014

Дубравка Стојановић, *Рађање глобалног света 1880-2015*, Београд 2015.

Тито у Африци, слике солидарности, Р. Вучетић, П.Бетс (прир.), Београд, 2017

Д. Богетић, Љ. Димић, Београдска конференција несврстаних земаља 1-6. септембра 1961. Прилог историји Трећег света, Београд 2013

М. Адамовић, „Галеб“ *мира и раздора. 72 дана око Африке*, Београд 2001

В. Петровић, *Josip Broz Tito's summit diplomacy*, Београд 2014

А. З. Рубенштајн, *Yugoslavia and the Nonaligned World*, Принстон 1970

Yugoslavia, Прир. Р. Кернер, Беркли 1949

Ф. Ерибо, *In search of greatness. Russia's communications with Afrika and the World*, Лондон, 2001.

Душан Пленча, *Југославија у свету: међународни односи и спољна политика Југославије 1941-1969*, Београд 1970.

3. Дигитални извори:

Вилсон центар, дигитална архива